

MILJARDIT PYJAMAN TASKUSSA

Reportaasi vanhuuden hoivatarpeen vapaaehtoisesta omasta rahoittamisesta
Asiantuntija-, vaikuttaja- ja asianosaishaastatteluja talvella 2013 - 2014

NB-FactFinders™ Report 2014

MILJARDIT PYJAMAN TASKUSSA

**Reportaasi vanhuuden hoivatarpeen vapaaehtoisesta omasta rahoittamisesta.
Asiantuntija-, vaikuttaja- ja asianosaishaastatteluja talvella 2013 - 2014.**

ISBN 978-952-6632-38-4 (nid.)
ISBN 978-952-6632-39-1 (PDF)

Kansikuva: Mika Horelli

**© 2014 NEWSBROKERS OY (Ltd.)
Independent Fact Finding Company**

**Fredrikinkatu 61 A
00100 HELSINKI, Finland
www.newsbrokers.fi**

**+358-40-5022241
mail@newsbrokers.fi**

Jos varoja on, voisi ostaa itsensä ulos kunnallisesta hoivasta ja maksaa itse kaiken. "Sehän palvelee sinänsä oikeudenmukaisuustavoitetta kun varakas maksaa itse itsensä, eli se jolle julkinen standardi ei riitä, luopuu etuudesta kokonaan. Se johtaa toki siihen, että on kahden kerroksen väkeä. Mutta on kuitenkin parempi olla kahden kerroksen väkeä kuin yleinen kurjuus."

Ylijohtaja Juhana Vartiainen, VATT

"Niin kauan kuin yhteiskunnan hoivalupaus on kelluva, ei synny yksityisiä vakuutustuotteita, jotka jatkavat turvaa määritellystä rajasta eteenpäin."

Johtaja Jaakko Kiander, Ilmarinen

Muutos tulee joka tapauksessa tavalla tai toisella. Joko se motivoituu vapaaehtoisena tai pitää tehdä pakolla. "Tarvitaan sellainen keskustelu, jossa todetaan miten maailma on muuttunut siitä kun tämä systeemi rakennettiin. Yksityisten kotitalouksien resurssit ovat kasvaneet, julkisen sektorin suhteelliset resurssit kaventuneet. Kaikki on muuttunut ja systeemin lähtökohdat ja perusteet eivät ole entisinsä enää voimassa. Nyt on eri parametrit ja pitää olla erilainen systeemi."

Kehitysjohtaja Ulla-Maija Laiho, Työ- ja elinkeinoministeriö

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	7
YHTEENVETO	8
IHMISET OVAT HALUKKAITA KÄYTTÄMÄÄN OMAA RAHAA	8
OVATKO SUOMALAISET LAITOSTUMISALTTIITA?	9
TUOTTEET JA ONGELMAT	9
HOIVALUPAUS PITÄÄ MÄÄRITELLÄ	11
OMAVASTUU JA MAKSULUOKAT	11
MAKROTAVOITTEET	11
KANSAINVÄLINEN VERTAILU	12
SAKSA, ITÄVALTA, RANSKA – JA KIINA	12
YHDYSVALLAT	12
RUOTSI	12
BRITANNIA	13
<i>Brittiläisen vanhushoivan romahdus</i>	14
<i>Kustannuskatto</i>	15
<i>Hoito-obligaatiot</i>	15
JAPANI	16
ASiantuntijahaastattelut	17
VARATUOMARI TUULIKKI PETÄJÄNIEMI	17
<i>Ikäihmiset ovat myös voimavara</i>	18
<i>Lapset kantavat vapaaehtoista vastuuta, pakko ei ole tarpeen</i>	18
<i>Asiakasmaksulain säätämällä on kiire</i>	19
<i>Ei omaisuuden pakko-ottoa</i>	19
<i>Vapaaehtoinen omaisuudenkäyttö ja hoivavakuutus voivat viedä ojasta allikkoon, kun</i>	20
<i>hoivan perustasoa ei ole määriteltä</i>	20
<i>Palvelusetelit ovat toimiva ratkaisu</i>	21
<i>Pitkäikäisyyseläke ja hoivavakuutus vaativat ennustettavan verotuksen, joita ei nyt ole</i>	22
<i>Miten samalla rahalla saataisiin enemmän</i>	22
JUHAN VARTIAINEN, VATT	23
<i>Varallisuus on vanhoilla ja pitäisi saada kiertoon</i>	24
<i>Vapaaehtoinen pakko</i>	25
<i>Eduskunnan pitää täsmentää hoivalupaus</i>	26
<i>Kuka laskisi lupauksen hinnan</i>	27
<i>Rikas maksaa vapaaehtoisestikin itsensä ulos</i>	28
<i>Palvelusetelin viisas määrittely</i>	28
<i>Uhka sisältää mahdollisuuksia</i>	29
JOHTAJA JAAKKO KIANDER, ILMARINEN	30
<i>Hoivavakuutuksen ongelmat</i>	31
<i>Universaalit vastaan tuloriippuvaiset palvelut</i>	32
<i>Pienet tulot mutta suuri omaisuus</i>	33
<i>Asunnon käyttö hoivaan ja lisäeläkkeeseen</i>	34
<i>Lisäeläkevakuutuskin on kysymysmerkki</i>	34

<i>Finanssialan tavoitteet</i>	35
TOIMITUSJOHTAJA SIRU HANNULA, AARIA FAMILY OY	36
<i>Palveluneuvonta on koordinointia</i>	36
<i>Asuntopääoman järjestelyt ja hoivavakuutukset keskentekoisia tuotteita</i>	37
<i>Kuningas Lear ja itselleen säästäjät</i>	38
<i>Palvelusetelit</i>	38
<i>Tulevaisuus on mikrotasolla</i>	39
KEHITYSJOHTAJA ULLA-MAIJA LAIHO, TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ	40
<i>Miten kolmatta ikää pitäisi varautua elämään</i>	40
<i>Asuntovarallisuus hoivan rahoituslähteenä</i>	41
<i>Asuntojen käyttö edellyttää uusia finanssituotteita</i>	42
<i>Senioriasumista järjestetään omaehtoisesti</i>	43
<i>Miten estettäisiin raskaan palvelutarpeen syntyminen</i>	44
<i>Koko systeemi on ajateltava uusiksi</i>	45
<i>Paineita voi helpottaa markkinatarjonnalla</i>	47
APULAISKAUPUNGIJOHTAJA PEKKA UTRIAINEN, JYVÄSKYLÄ	48
<i>Kaupunki purki jonot ja säästi miljoonia</i>	49
<i>Epäluulot voitetaan, kun tulokset näkyvät</i>	50
<i>Väestön ikääntyminen tekee palvelusetelit välttämättömiksi</i>	51
<i>Hoivapalvelun ohjauskeskus</i>	52
<i>Sosiaalipolitiikka on elinkeinopolitiikkaa</i>	52
CASE-HAASTATTELUT	53
"SANTERI"	53
<i>Lainakassa antaa vapautta ja pelivaraa</i>	54
"LINDA", 84, LESKI, ENTINEN KOTIROUVA, HELSINKI	55
LIITTEET	58
LIITE 1	58
KINNULAN KUNTA HOIVA-ALAN PIONEERINA	58
LIITE 2	59
<i>Toimialaraportti: Yksityisten sosiaalipalvelujen kasvu vaatii palvelumarkkinoiden kehittymistä</i>	59
LIITE 3	60
<i>Federal Trade Commission Consumer Information sheet 2013</i>	60
<i>Reverse Mortgages</i>	60
NEWSBROKERS & HILJAINEN JOURNALISMI; RIIPPUMATONTA FAKTAA TILAUSTYÖNÄ	65

JOHDANTO

Miljardit pyjaman taskussa on Finanssialan Keskusliitto ry:n talvella 2013 - 2014 tilaama raportti siitä, kuinka ikääntyvä väestö voisi käyttää omaa varallisuuttaan yhteiskunnan tarjoaman hoivan täydennyksenä alan asiantuntijoiden, vaikuttajien ja asianosaisten käsitysten mukaan. Lisäksi reportaasissa haluttiin kirjata kokemuksia palvelusetelien käytöstä Suomessa.

Newsbrokersin raporttien toimitustavan mukaan tämän tiedonhankintaprojektin tilaajan osuus on rajoittunut aiheen ja työn laajuuden määrittelyyn. Haastateltavien valinta sekä muu tiedonhankinta on tehty riippumattomasti Newsbrokersin toimituksessa eikä tilaaja ole missään työn vaiheessa puuttunut reportaasin sisältöön. Se on syntynyt yksinomaan haastattelujen ja reportaasissa mainittujen lähteiden perusteella.

Reportaasiin haastatellut ovat saaneet tilaisuuden tarkastaa ja hyväksyä omat osuutensa. Toimittajan kysymykset on jätetty osaksi haastattelutekstiä vain silloin, kun sitä on pidetty selvyiden vuoksi tarpeellisena.

Reportaasin ovat toimittaneet Mika Horelli, Jukka Keitele ja Pekka Paunio. Tekstistä omiin laatikoihinsa nostetut poiminnat materiaalista ovat toimituksen korostuksia.

Jos tätä raporttia käytetään tiedotusvälineissä lähteenä, lähde on mainittava. PDF-reportaasi on ladattavissa osoitteesta

<http://www.newsbrokers.fi/ladattavat-tiedostot/>.

Helsingissä 11.2.2014

Mika Horelli
Newsbrokers Oy

YHTEENVETO

Eliniän piteneminen on kehittyneissä ja vauraissa maissa johtanut huoltosuhteen heikkenemiseen ja eläkeiän nostamispaineisiin. Ihmiset elävät pitempään hyväkuntoisina, mutta sen päälle myös pitempään huonokuntoisina. Vanhuuden sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoittaminen sellaisena kuin hyvinvointivaltiot ovat siihen sitoutuneet, ei jatkossa ole mahdollista nykyisellä veropohjalla ja eläkekeritymällä.

Kansainvälisen vertailun perusteella pahin vanhushoivan rahoituskriisi on Britanniaassa, joka on tavallaan hyvinvointivaltioiden äiti. Sitä myös käsitellään laajimmin tämän reportaasin ulkomaisessa vertailussa.

Suomen kaltainen tilanne on muissa Pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa. USA:ssa ei ole koskaan rakennettu vastaavaa lakisääteistä palvelujärjestelmää. Vanhuudenturva on aina pitänyt ostaa itse. Japani on Euroopan ja USA:n välimaastossa. USA:ssa on pisin kokemus sellaisista ”käänteisistä rahoitustuotteista” (lainat ja asuntokaupat), joista nyt haetaan Suomessakin apua omarahoituksen kasvattamiseen.

Ihmiset ovat halukkaita käyttämään omaa rahaa

VATT:n tutkimus *Hoivakodissa vai kotihoivassa? Suurten ikäluokkien halukkuus maksaa vanhushpalveluista*¹ vuodelta 2013 osoittaa, että suurin osa ihmisistä kulluttaisi hoivapalveluja mieluummin kotonaan, vaikka palveluasumista tuettaisiin voimakkaastikin. Toisaalta merkittävä vähemmistö haluaisi muuttaa palvelutaloon, vaikka palveluasumista tuettaisiin vain vähän.

Yleisesti ottaen suuret ikäluokat ovat valmiita käyttämään rahaa hoivapalveluihin. Tämä koskee niin perinteisiä terveydenhoitopalveluja kuin esimerkiksi turvapalveluja ja viriketoimintaakin. Maksuhalukkuus on odotettavissa olevaan eläketuloon verrattuna niin suurta, että hoivan rahoittaminen edellyttää säästöjen ja varallisuuden purkamista.

Kiintoisa piirre tutkimustuloksissa on, että pienituloiset olivat toiveikkaampia maksukykynsä suhteen kuin suurituloiset, jotka ovat saidempia ja realistisempia ja asuvat mieluummin pitempään kotonaan kuin kalliissa palvelutalossa.

¹ http://www.vatt.fi/julkaisut/uusimmatJulkaisut/julkaisu/Publication_6093_id/958

² <http://www.telegraph.co.uk/health/elderhealth/10292562/Million-more-elderly-outside-caresystem-than-before-financial-crash.html>

Lapset ovat halukkaampia työntämään vanhempansa palvelutaloon kuin nämä ovat sinne menemään, eikä omaishoitamiseen ole suurta halukkuutta. Näin, riippumatta siitä tuetaanko palveluasumista julkisista varoista vai ei. ”Laiskuus voittaa ahneuden”, luonnehti VATT:in ylijohtaja Juhana Vartiainen tuloksia. Perintö saa mennä hoitoon, kunhan ei itse tarvitse liata käsiään.

Tehtyjen haastattelujen ja tuloksettomiksi jääneiden haastattelupyyntöjen perusteella käänteisen asuntolainan ottaneiden ikäihmisten parissa asiaa pidettiin hyvin yksityisenä eikä siitä välttämättä haluttu puhua lainkaan. Vaikutelmaksi jäi, että varsinkin 1920-1940-luvuilla syntyneillä käy kunnialle ryhtyä elinaikana realisoimaan perittävää omaisuutta. Asiantuntijoiden mukaan tätä nuorempien on helpompi hyväksyä oman omaisuutensa hyödyntäminen oman elämän laadun parantamiseen.

Yhteiskunnan hoivapaus on määriteltävä, koska jos se on kelluva, palveluseteleitä ja täydentäviä markkinatuotteita ei voi määritellä, eikä yleisö uskalla ostaa sellaisia tuotteita. Tämän sanoi jokainen haastateltava.

Ovatko suomalaiset laitostumisalttiita?

Haastatteluissa ja lähdeaineistossa nostettiin esille eräitä pohtimisen arvoisia näkökohtia:

Suomalainen häpeää olla omaisten varassa. Omaiset sallivat mielellään että vanhuksen/potilaan omaisuutta käytetään vaikka pois perinnöstä, kunhan ei itse tarvitse panostaa. (Petäjäniemi, Poikonen-Silvola, VATT)

Onko ihan kaikki laitoshoidon tarpeen? Ylilääkintä hoitokeinona? (Kiander, Petäjäniemi)

Mualla ollaan ja kuollaan kotona, mutta jos Suomessa kuolee kotona tulee ensimmäisenä poliisi eikä lääkäri, pappi tai hautausurakoitsija. Suomessa on kuoltava laitoksessa. Harvinaiset, vanhuksen kuolemaan liittyvät rikokset kuitenkin ovat ilmenneet lähinnä juuri laitoksissa, ei kodeissa.

Tuotteet ja ongelmat

Palvelusetelissä olisi vielä kehittämistä, mutta yleisesti ottaen se tuntuu toimivan. Vakuutus tuotteet sen sijaan eivät ole ottaneet tulta, koska niiltä puuttuu

maksujen verovähennysoikeus. Niin kauan kun niitä verotetaan kahteen kertaan, niitä on vaikea markkinoida.

Käänteinen asuntolaina toimii sillä edellytyksellä, että ehdot ovat molemmille osapuolille järkevät eivätkä johda omaisuuden siirtymiseen pankille alehintaan. Varoittavia esimerkkejä vinoutuneista käytännöistä on noussut julkisuuteen erityisesti Yhdysvalloissa, jossa viranomaiset varoittavat vanhuksia tekemästä sopimuksia joiden sisältöä he eivät ymmärrä. Sama ohje pätee Suomessakin.

”En möisi kerralla kaikkea pois vaan varmistaisin asteittain sen, että kuvio toimii, ja lisääntyvää hoivapalvelua varten on maksukykyä. Ja kun kuolla kupsahdan, loppuclearauksen voivat tehdä mahdolliset perilliset tämän ostajan kanssa win-win-periaatteella. Silloin mallin yhteiskunnallinen hyväksyttävyys kasvaisi”, sanoi TEM:n kehitysjohtaja Laiho.

Käänteisen lainan ja asuntokaupan riski on se, että jos asiakas elää 120 vuotta, kumpikin osapuoli menee taloudellisesti miinukselle ja yhteiskunta joutuu taas ottamaan hoitovastuun. Tuotesuunnittelussa on sen vuoksi luotava riskimarginaalit.

Kertakaupalla ostettavan lisäeläkkeen ongelma on, paljonko edunsaaja ehtii nostaa eläkettään, ja miten vakuutusyhtiö ja perikunta jakavat sijoituksista karttuneen vakuutusmaksupääoma jos eläkettä ei ole ehditty merkittävästi nostaa. Asiakkaan näkökulmasta hoivaeläke on sitä, että se ostetaan satasella, siitä nautitaan viisikymppinen sitten kun vakuutusyhtiö on sijoitustuotoillaan tehnyt pääomasta kaksisatasen.

Miksei asuntoa voisi vain panna vuokralle, jolloin ehkä vuokratulojen ja eläkkeen kokonaissumma riittäisi hoivakotipaikkaan? Useimmiten se ei riittäisi, koska hoiva maksaa eri lähteiden mukaan helposti 4.000 euroa kuussa. Mutta moni vanhus myös mielellään säilyttää asuntonsa asumattomana mutta vapaana, saadakseen pitää illuusion mahdollisuudesta palata vielä kotiin. Lisäksi jotkut vuorottelevat koti- ja laitoshakojen kanssa. Käänteinen asuntolaina tai osamaksulla myyminen säilyttää mahdollisuuden käyttää omaa kotiaan loppuun saakka, tai ainakin siihen saakka kun myyntihinta on kulutettu jos ikäriski toteutuu ”liian pitkän iän” muodossa.

Hoivalupaus pitää määritellä

Yhteiskunnan hoivalupaus on määriteltävä, koska jos se on kelluva, palvelusetelitä ja täydentäviä markkinatuotteita ei voi määritellä, eikä yleisö uskalla ostaa sellaisia tuotteita. Tämän sanoi jokainen haastateltava.

Vakuutukset ja muut säästöinstrumentit edellyttävät kaksinkertaisen verotuksen eliminoimista. Ilman sitä niitä ei osteta.

Omavastuu ja maksuluokat

Maksuluokkia voi vastustaa sillä perusteella, että on jo maksettu progressiivisia veroja.

Vastaavasti on kysytty, eikö sitä omaisuutta, joka on aktiiviaikana kerätty ja johon on asuntolainakorkojen verovähennysoikeuden kautta myös saatu merkittävä julkinen tuki, voisi hyödyntää oman ja ajan myötä kasvavan palvelutarpeen rahoittamiseen.

Makrotavoitteet

Yhteiskunta:

- *Että ihmiset sijoittavat enemmän omasta varallisuudestaan omaan vanhuudenhoivaansa*
- *Että hoivapalvelumarkkinoiden tarjonta keventäisi kuntien tuotantoaakkaa ja taloutta*
- *Että hoiva-alan muutos aiheuttaisi investointeja, lisäisi työpaikkoja ja loisi vienti- ja kansainvälistymismahdollisuuksia jotka tuovat rahaa kansantalouteen ja verotuloja*

Finanssiala:

- *Että se raha pyörisi vakuutusalan ja/tai sijoituspalveluyritysten systeemissä*

KANSAINVÄLINEN VERTAILU

Vanhuudenhoiva on järjestetty eri maissa joko omaisvastuun, omaehtoisten vakuutuksien tai julkisen palvelun perustalle. Julkinen palvelu on ollut Pohjoismaissa perustana viime vuosiin saakka, mutta rahoituskriisi on pakottamassa siirtymään suuremman omavastuun järjestelmään.

Saksa, Itävalta, Ranska – ja Kiina

Saksassa on hoivavakuutus, Pflegeversicherung, lakisääteisesti pakollinen vuodesta 1995. Lapsilla on velvollisuus kontribuoida vanhustensa hoitoa sen jälkeen, kun vanhuksen omat varannot on käytetty. Sama huoltovelvoite on Ranskassakin.

Itävallassa omaisuutta konfiskoidaan hoivakuluihin, kun tulovirta ei riitä katteeksi.

Kiinassa katsotaan kulttuuriperimän mukaisesti lasten velvollisuudeksi elättää vanhempansa, kun nämä ovat hoivan tarpeessa. Sosiaalivakuutusjärjestelmä käytännössä puuttuu.

Yhdysvallat

65. ikävuoteen asti jokainen on itse vastuussa hoidostaan. Työntajan ottamat eläke- ja sairausvakuutukset muodostavat vanhuudenturvan perustan. Jos sellaisia ei ole, ei ole turvaakaan. Mutta Medicaren puitteissa 65 täyttäneet saavat KE-LAn järjestelmän tavoin hoidot ja reseptilääkkeet. Kotipalveluja ja palveluasumista ei julkinen valta kuitenkaan rahoita mitenkään.

Käänteinen asuntolaina on noussut tärkeäksi tuotteeksi USA:ssa, joskin vuonna 2008 subprime-asuntolainakuplan puhkeamisesta alkanut talouskriisi on aiheuttanut ainakin väliaikaisen tarjontanotkahduksen.

Ruotsi

Ruotsin hoivaproblematiikka on melko samankaltainen kuin Suomen. Referoimme tässä kahta viimeaikaista akateemista keskustelupaperia.

1. *Per Gunnar Edebalk, "New modes of delivering elderly care in Sweden" 2008, Lundin yliopisto.*

Vanhuudenhoivan rahoituskunnallisveroista 80 miljardia SEK (8 mrd euroa) 2007, vastaa 2,6 % BKT:sta. Noin 5 % kustannuksista saadaan asiakasmaksuista.

Kunnallinen vanhuspalvelu on kehittynyt seurakuntapohjaisesta vaivaishoidosta kuten Suomessakin. 1918-1949 se perustui köyhäinhoitolakiin ja kunnalliskoteihin. Kotiapua alettiin kehittää 1950. 1990-luvulla kotihoito siirrettiin kuntien vastuulle. Muutoin hoivavastuu on jaettu valtion, läänien ja kuntien kesken. Kuntien itsehallinto on laaja kuten periaatteessa Suomessakin, ja hoivan toteutuminen riippuu kunnan poliittisista päätöksistä ja taloudellisista resursseista.

Kunnat ovat ulkoistaneet palvelujaan. Käyttäjille on samalla pyritty tarjoamaan valinnanvapautta, jota pelkkä ulkoistaminen uudelle monopolille ei sinänsä tuota. "Raha asiakkaan mukana" on käytännössä palveluseteli. Edebalk kuitenkin valittaa, että Pohjoismaissa ei ole tarpeeksi tutkittu valintamalleja ja niiden muotoilua. Tässä hän jakaa muun muassa Juhana Vartiaisen huolen.

2. *Magnus Jegermalm & Cecilia Henning (Jönköping universitet), "Housing and Care for the Elderly in Sweden – The Role of Municipalities" vuodelta 2013.*

Jegermalm ja Henning sanovat paperissaan, että hoivapolitiikka on kytketty asuntopolitiikkaan. Tämä merkitsee senioriasuntojen tarjonta-, Toisaalta on tiedossa, että Ruotsissa on ajauduttu varsinkin suurkaupungeissa samanlaiseen asuntopulaan, vajaatarjontaan ja hintojen sekä vuokrien nousuun kuin Helsingin seudulla. Paperissa korostetaan korvauksetonta vapaaehtoistyötä, joka on kasvanut rajusti tällä vuosisadalla.

Britannia

Vanhainhoivan tilannetta tämän päivän Yhdistyneessä Kuningaskunnassa luonnehditaan yleisesti katastrofiksi. Kunta- ja aluetason talous on nykyisen laman aikana heikentynyt ratkaisevasti ja palveluja ajetaan alas. Palveluasumisen hinta Englannissa on 28.000 – 40.000 puntaa vuodessa hoidon tarpeesta riippuen (noin 33.800 – 48.300 euroa vuodessa eli 2.800 – 4.000 euroa kuukaudessa).

9 miljoonasta yli 65-vuotiaasta enää vajaa miljoona on yhteiskunnallisen hoivan ja tuen piirissä. Määrä on pudonnut kolmanneksella nykyisen laman aikana. Ko-

tiin tuotavan ateriapalvelun saajien määrä on romahtanut kahdessa vuodessa puoleen.

Vuosina 2008 – 2013 noin miljoona eläkeläistä on joutunut myymään asuntonsa voidakseen rahoittaa hoivansa palveluasunnossa. Kukaan, jonka varallisuus ylittää 23.500 puntaa eli noin 28.000 euroa, ei voi saada julkisen sektorin tukea vanhuudenhoivaansa.²

Brittiläisen vanhushoivan romahdus

BBC uutisoi 17.12.2013, että puoli miljoonaa brittiläistä vanhusta ja vammaista on pudonnut kokonaan julkisten tukien piiristä sen jälkeen kun lama alkoi 2008. Joukko koostuu ihmisistä, jotka tarvitsisivat päivittäistä apua perusasioihin alkaen sängystä nousemisesta.

UK:n parlamentti käsittelee parhaillaan hallituksen esityksiä vanhustenhoidon pelastamiseksi. Käsittelyssä on esimerkiksi valtion lupaus maksaa tietyn rajan ylittävät hoivakulut. Tällä hetkellä vanhusten omavastuu on periaatteessa rajaton, käytännössä jopa 150.000 puntaa (180.000 euroa) vuodessa.

Centre for Economics and Business Research (CEBR) –tutkimuslaitoksen mukaan puolitoista miljoonaa vanhusta potee aliravitsemusta eli näkee nälkää tässä suurvallassa, joka on keksinyt hyvinvointivaltion.

Julkisen sektorin ammattiliitto *Unisonin* tutkimuksen mukaan vanhuksille tarkoitettuja päiväkeskuksia suljetaan kaikkialla valtakunnassa. Samalla ateriapalvelujen ja muiden kotipalvelujen hinnat ovat nousseet. Yksinkertaisen aterian hinta voi olla 50 puntaa. Sillä söisi ravintolassa kolme ruokalajia ja ottaisi konjakit päälle. Unison arvelee, että vanhukset ajetaan näin laitoksiin, mikä tulee paljon kalliimmaksi yhteiskunnalle samalla kun se huonontaa elämänlaatua.

Hoivan laatukomissio (Care Quality Commission) ilmoittaa raportissaan helmikuussa 2013, että hoivapalvelut eivät yleisesti ottaen täytä laatu- eivätkä turvallisuusmääräyksiä. Ja UK:n Tasa-arvo- ja ihmisoikeuskomission mielestä kotipalvelujen taso polkee ihmisoikeuksia.

² <http://www.telegraph.co.uk/health/elderhealth/10292562/Million-more-elderly-outside-caresystem-than-before-financial-crash.html>
<http://www.telegraph.co.uk/finance/personalfinance/10283259/Elderly-care-crisis-claims-a-million-family-homes.html>

Kotipalveluja tarjoavat pääasiassa yksityisen sektorin yritykset ja vapaaehtoisjärjestöt. Tällaisen kotihoivan piirissä on puoli miljoonaa vanhusta, jotka maksavat kaiken itse, ja miljoona sellaista jotka saavat kunnan välityksellä valtiontukea. Palveluyritysten liiton (UK Homecare Association) mukaan kunnat painostavat lyhentämään käyntiaikoja, joista ne maksavat. 75 % kotikäynneistä kestää alle puoli tuntia.

Kuntien valtionapuja on leikattu 25 % parissa vuodessa. Kokonaan ilman palveluja jäävien vanhusten määrä kasvaa koko ajan.

Kustannuskatto

Daily Telegraphin mukaan (24.5.2013) vuosittain noin 40.000 vanhusta pakotetaan myymään asuntonsa hoitokodin kulujen katteeksi. Käänteiset rahoitustuotteet eivät ole tilannetta pehmentäneet. Joka kymmenennellä heistä hoivakulut ovat yli 100.000 puntaa vuodessa, mikä ylittää keskimääräisen asunnon arvon suurimaassa osassa maata.

Hallitus esittää tai lupaa, että valtio vastaisi 2015 alkaen hoivakotikuluista siltä osin kuin ne ylittävät 72.000 puntaa (86.000 euroa). Suomessa hoitokotikulut ovat keskimäärin noin 50.000 euroa vuodessa. Tämä kulukattotakuu koskisi kuitenkin hallituksen arvion mukaan vain joka kahdeksatta vanhuksista. Se ei auta lainkaan sitä valtaenemmistöä, joka asuu hoitokodissa osapuilleen samankokoisilla kuiluilla kuin Suomessa.

Lisäksi terveyskeskusten vuodeosastoilla makaa kymmeniä tuhansia vanhuksia, joille ei muuta paikkaa ole. Terveyskeskusten kapasiteetti on oikeastaan jo ylitetty, ja juuri niihin osattomaksi jäävät lopulta kaatuvat, elleivät kuole itsekseen kotoon niin kauan kuin heillä sellainen on.

Hoito-obligaatiot

Valtio suunnittelee tulevan hoivan rahoittamiseksi uutta säästöinstrumenttia, hoivaobligaatiota (Care Bond). Kaikissa posteissa ja kaupoissa myytäisiin valtion obligaatioita, jotka valtio lunastaisi vaadittaessa kun rahaa tarvitaan vanhuspalveluihin.

Kysymyksessä ovat palkinto-obligaatiot (Premium Bonds), joiden korosta osa pidetään voittorahastoon, josta obligaatioiden haltijoille arvotaan kuukausittain

arpajaisvoittoja, suurimmat miljoonan. Suomessa on ollut käytössä palkinto-obligaatioita 1920-1945, ja Ruotsissa niitä emittoidaan jatkuvasti. Niitä ei ole vielä missään sidottu vanhuudenhoivaan. Tavallisia palkinto-obligaatioita on UK:ssa osapuilleen joka kolmannen asukkaan salkussa. Se on suosittu säästämismuoto.

Tämähän merkitsee tietenkin vain omavastuurahoituksen motivointia pienellä korolla ja kohtalaisella todennäköisyydellä voittaa joskus muutama kymppi. Se eroaa lottoamisesta vain siinä, että lottokupongin hinnan saa takaisin, eli se on säästämistä vanhuuden varalle. Mutta valtiolle se muodostaisi parhaimmillaan merkittävän rahoituslähteen, jota ilman vanhustenhoitoa ei ehkä pystytä ylläpitämään. Ja rahoituslähde on tietenkin valtion velkaa, jota koskee eläkevakuutuksen logiikka ja jälleenrahoitusriski.

Japani

Vaikka Japanissa itämaisen tavan mukaan pidetään lapsia vastuullisina vanhempiensa hoivasta, siellä on 1900-luvulla samalla kehitetty länsimaista hyvinvointivaltiota. Ei kuitenkaan likikään niin anteliaasti kuin Euroopassa. Esimerkiksi työttömyysturva on lähes olematon. Vanhusten kunnioitus kuitenkin on edellyttänyt sillä sektorilla enemmän. Japani omaksui Ranskan tavoin II maailmansodan jälkeen alhaisen 55 vuoden eläkeiän, jonka elinajan piteneminen teki mahdottomaksi rahoittaa. Japanilaiset ovat maailman pitkäikäisin kansa.

Eläkeikää on nostettu vähitellen 55 vuodesta 65 vuoteen. Ikääntymiskriisi on demografisesti maailman pahin. Palkat ovat ikäsidonnaisia ja vanhempien ihmisten on vaikea työllistyä, jos he putoavat työmarkkinoilta. Eläkeläisten töissäkäynti on kuitenkin yleistynyt, yleensä varsin pienillä palkoilla. Vanhukset ovat perustaneet omia keskinäisiä palveluyrityksiään.

77 % yli 65-vuotiaista asui lastensa kanssa 1970 ja 53 % vuonna 1980. Määrä on pienentynyt 18 %:iin vuonna 2010, mutta on edelleen korkeampi kuin muissa teollisuusmaissa. Yli 75-vuotiaista suurempi osuus asuu lastensa kanssa samassa taloudessa.

Japanin säästämisaste on perinteisesti korkea, ja ihmisten edellytetään voivan syödä säästöjänsä jäätyään eläkkeelle.

Japani on robotiikan edelläkävijämaa. Vanhusten mahdollisuuksia asua kotonaan koetetaan parantaa apuväline- ja turvateknologialla, mukaan lukien robottilemmikit. Kotiavustajia siis korvataan robotiikalla mahdollisuuksien mukaan. Japa-

nin entisaikaisesta yhteisöllisyydestä on etäännytty kauas. Vanhuus vietetään yhä enemmän yksin robottien kanssa.

Japanin sosiaali- ja terveysministeriöltä odotetaan 2013 lopussa esitystä vanhuudenhoivareformiksi. Reformin tavoitteena on siirtää hoivapalveluita mahdollisimman paljon laitoksista koteihin. Toteutuksen päävastuu jäisi lääninhallituksille.³

ASIAANTUNTIJAHAASTATTELUT

Varatuomari Tuulikki Petäjäniemi

Omaehtoisen lisärahoituksen pelisäännöt pitää saada selviksi

Varatuomari Tuulikki Petäjäniemi on kirjoittanut raportin ikäihmisistä ja vanhuspalveluista (Go Go, Slow Go, No Go, Suomen Toivo -ajatuspaja 2011). Hän on työskennellyt muun muassa kokoomuksen kansanedustajana, tasa-arvovaltuutettuna ja Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA:n johtajana.

Vanhuudenhoivasta keskustelevat pääasiassa ulkopuoliset, eli nuorehkot poliitikot ja virkamiehet. Tuulikki Petäjäniemi on asiantuntijana myös sitä ikäryhmää, joka on jo suurimmaksi osaksi eläkkeellä. ”Olen 71-vuotias ja minua kiinnostaa tämä aihe tavattomasti. Tunnen vielä kuuluvani Go Go -ryhmään, että menoksi”, luonnehtii Petäjäniemi. ”Ihmiset elävät yhä vanhemmiksi yhä terveempinä. Mutta sitten tulee hidastumisen vaihe. Emme ole kuitenkaan yhtenäinen ryhmä. Ihmiset ovat kokemustaaltaan ja työhistorialtaan sekä terveydeltään ja varallisuusasemaltaan erilaisia.”

”Entisenä tasa-arvovaltuutettuna ajattelen myös miesten ja naisten asemaa”, Petäjäniemi sanoo. ”Naisillakin on 60-luvulta saakka oma eläke, mutta eläkkeet ovat selvästi pienempiä kuin miesten eläkkeet, koska työelämässä on katkoja lasten vuoksi, ja palkkataso on pienempi. Siksi vanhuuteen ja eläkkeellä oloon liittyvät kysymykset ovat pitkälti naiskysymyksiä.”

³ Lähteitä: Wikipedia; Business Week 28.2.2013; Japan Times 10.9.2013; Naohiro Yashiron artikkeli The Economic Position of the Elderly in Japan, 1996., osa Chicagon yliopiston amerikkalais-japanilaista vertailututkimusta

Ikäihmiset ovat myös voimavara

”Hoivatarve tulee myöhemmin kuin ennen, koska terveitä vuosia on enemmän, mutta aikanaan se kuitenkin tulee. Harva kaatuu saappaat jalassa”, toteaa Petäjäniemi.

”Lisäksi ikäihmiset ovat merkittävä voimavara. He tekevät paljon vapaaehtoistyötä sekä lasten että vanhusten parissa. Se on näkymätöntä hoivaa, joka rahoituskeskustelussa yleensä unohdetaan. Myös vanhusten omaishoitajat ovat usein itsekin ikäihmisiä. He saavat työstään hyvin pienen palkkion”, Petäjäniemi muistuttaa.

Laitoshoidon asiakasmaksuista on säädetty lailla, mutta palveluasumisen ja kotihoidon maksuista ei ole säännöksiä. ”Vanhainkodissa asukkaalta lain mukaan perittävä maksu on enintään 85 prosenttia hänen nettotuloistaan. Se kattaa kaiken jalkahoitoa myöten. Tämä yhtenäissäännös koskee vain laitoksia eli terveyskeskuksia ja vanhainkoteja. Laitoksen nimi ja status voidaan muuttaa yhdessä yössä palveluasumiseksi, jota laki ei koske”, kertoo Petäjäniemi

Aktiivinen elämä parantaa kuntoa ja siirtää hoivantarvetta. Petäjäniemen mielestä pitäisi hoivan rahoittamisen lisäksi muistaa, että kalliin hoivavaiheen lykkäämisestä kannattaisi maksaa jotakin. ”Yksi vaihtoehto hoivan rahoittamiselle olisi liikunnan ja sosiaalisen elämän mahdollisuuksien rahoittaminen kunnon ylläpitämiseksi”, esittää Petäjäniemi. Passiivinen ja syrjäytyvä nykertyy helpommin ja nopeammin hoidettavaksi.

Lapset kantavat vapaaehtoista vastuuta, pakko ei ole tarpeen

Hoivaa tarvitsevat vanhukset saavat sitä muiltakin kuin yhteiskunnalta, kuten ennen vanhaan. ”Sukulaiset hoivaavat, lapsetkin hoivaavat. Varsinkin jos asuvat samalla paikkakunnalla”, sanoo Petäjäniemi. Kansainvälistymisen aikakaudella lapset eivät kuitenkaan entisessä määrin asu samassa maassakaan. Silloin he eivät pysty auttamaan.

”En ehdota meille esimerkiksi Ranskassa käytössä olevaa systeemiä, jossa lapset ovat velvollisia antamaan elatusapua vanhemmilleen hoivakustannuksiin. Tosi-asiassa lapset vapaaehtoisesti vastaavat aika paljon meilläkin”, Petäjäniemi sanoo.

Asiakasmaksulain säätämisellä on kiire

Vanhusten hoivapalveluista vastaavat nyt ensisijaisesti kunnat. Kun kunta perii hoivakustannuksia vanhukselta, tämän oman rahoitusosuuden perusta on tietysti oma eläke.

Pienimmissä eläkeryhmissä on naisia enemmän kuin miehiä, ylimmissä miehiä enemmän kuin naisia. Jossain vaiheessa melkein kaikille tulee eteen ympärivuorokautisen hoivan vaihe, jossa palvelu maksaa yli 4.000 euroa kuukaudessa. Juuri kenenkään eläke ei riitä sen kustannuksiin.

Ikäihmisten palveluissa asiakkaan itse maksamien kustannusten osuus on kaiken kaikkiaan noin viidesosa. Esimerkiksi päivähoidossa se on paljon pienempi.

Laitoshoidon asiakasmaksuista on säädetty lailla, mutta palveluasumisen ja kotihoidon maksuista ei ole säännöksiä. ”Vanhainkodissa asukkaalta lain mukaan perittävä maksu on enintään 85 prosenttia hänen nettotuloistaan. Se kattaa kaiken jalkahoitoa myöten.”

”Tämä yhtenäissäännös koskee vain laitoksia eli terveyskeskuksia ja vanhainkohteja. Laitoksen nimi ja status voidaan muuttaa yhdessä yössä palveluasumiseksi, jota laki ei koske”, kertoo Petäjäniemi

”Palvelukodissa jokainen asia on hinnoiteltu erikseen. Asukas maksaa muun muassa vuokran, ateriat ja tarvitsemansa hoivapalvelut sekä lääkkeensä ja lääkärikulunsa. KELAn maksamat asumistuki, lääkekorvaukset ja eläkkeensaajan hoitotuki auttavat jonkin verran.”

”Palveluasumisen maksukäytännöt ovat kuitenkin epäyhtenäiset eri kunnissa, minkä vuoksi Suomeen tarvitaankin mitä pikimmin asiakasmaksulaki”, vaatii Petäjäniemi.

Ei omaisuuden pakko-ottoa

Petäjäniemi painottaa, että Suomessa ei ole konfiskaatiomenettelyä eli että omaisuutta jouduttaisiin käyttämään maksuihin. Tosiasiassa omistusasunto joudutaan usein myymään, koska vanhukselta ei riitä rahaa yhtiövastikkeen maksuun.

"Nyt on julkisuudessa ehdotettu, että omaisuutta pitäisi ottaa hoitomaksuihin ja jopa niin, että useiden vuosien aikana perillisille lahjoitettuja varojakin voisi periä takaisin", sanoo Petäjäniemi. "Sitä en hyväksy. Tuloista ottaminen sopii mutta omaisuuden ottaminen pakolla ei."

Se että hoivamaksut nielevät lähes kaikki vanhuksen tulot, on sekin joillekuille periaatteellinen ongelma. "Osa nuoristakin sanoo, että on aivan väärin ottaa vanhukselta 85 prosenttia tuloista laitoshoidon, koska suurituloinen maksaa silloin enemmän samasta", tietää Petäjäniemi. "Että kun on maksettu jo veroja progressiivisesti, nyt viedään loputkin. Monet nuoretkin sanovat, että pitäisi olla tasamaksu kaikille kuten terveyskeskuksissa."

"Minun rajani menee siinä, että omaisuutta ei saa konfiskoida. Sen käytön pitää olla vapaaehtoista. Siihen taas ikäihmisillä tuntuu olevan valmiutta," toteaa Petäjäniemi.

Vapaaehtoinen omaisuudenkäyttö ja hoivavakuutus voivat viedä ojasta allikkoon, kun

hoivan perustasoa ei ole määritelty

Petäjäniemi aloittaa tulevan ennakkoinnista: "Minusta ihmisten pitäisi tehdä edunvalvontavaltakirja. Ottaa selvää asioista ja määrätä, mitä edunvalvoja saa tehdä varoillani, mitä pitää tehdä, miten vastata hoidoista. Minun edunvalvojallani on esimerkiksi valtuus ottaa käänteinen asuntolaina."

"Useimmilla ikäihmisillä on velaton asunto. Jos lapsetkin tilanteen tullen ovat 50-60 -vuotiaita eivätkä pienten lasten vanhempia, eivät he tarvitse sitä perintöä samalla tavalla kuin nuorempina" Petäjäniemi sanoo. "Moni pitääkin käänteistä asuntolainaa hyvänä menetelmänä. Sehän järjestetään niin, että vasta kuolinpesä maksaa lainan pois asunnon arvosta. Riski on tietenkin se, että ei voi tietää kauanko elää ja siten ei voi tietää tarkasti, paljonko on varaa kuukaudessa käyttää."

"Suomessa on vahva periaate, että kaikkien palvelujen pitää olla tasa-arvoisia. Kellään ei saisi olla parempaa palvelua kuin toisella. Jos itse ostaa palveluita, saa ainakin yksilöllisesti mukavammalta tuntuva palvelua. Vakuutusala ajaa voimakkaasti sitä, että kaikille luvattu perustaso olisi määritetty. Siihen voisi itse ostaa lisää. Nyt selvää perustasoa ei ole olemassa."

”Monessa kunnassa palvelun taso on aika matala. Julkisuuteen tulevat tietenkin pahimmat ongelmatilanteet ja yleinen taso on ainakin pikkuisen parempi kuin mitä julkisuudessa näkyy”, Petäjäniemi lohduttaa. ”Mutta vanhuspalvelulakiin ei tullut ehdotonta oikeutta tiettyihin palveluihin kunnalta, vaan palvelut riippuvat määrärahojen riittävydestä.” Tämä budjettisidonaisuus puolestaan tekee ongelmalliseksi käänteisen asuntolainan rinnalla ratkaisuksi esitetyn hoivavakuutuksen.

”Vapaaehtoinen hoivavakuutus on sellainen josta itse pitäisin tavattomasti. Idea on se, että vanhanakin voi ottaa vakuutuksen jota voi saman tien hyödyntää kun tarvitsee. Mutta niin kauan kuin vakuutusmaksu ei ole vähennyskelpoinen, kun taas lisäeläke ja mahdollinen pääomanpalautus on verollinen, se ei mene kaupaksi”, Petäjäniemi sanoo.

”Kunta tekee palvelutarpeen kartoituksen, jossa kriteerit ovat tiukat. Tarpeen mukaisia vanhuspalveluita ei käytännössä kuitenkaan saa, jos kunnalla ei ole siihen ihmisiä eikä rahaa. Silloin vakuutus voisikin olla huono asia. Kunta kysyisi, onkos vakuutus, ja jos on, kunnan palvelut olisivat kiven alla. Palvelulupauksen pitäisi olla kuntaa sitova peruspalvelujen osalta, ja sen päälle tulisi vakuutus.”

Tämä kyllä särkeisi sosiaaliturvan tasa-arvoisen saatavuuden periaatteen, mutta tästäkin pitäisi puhua.

Ja yksityisten palvelujenkin puolella on riski, joka pitäisi voida ennalta torjua. ”Jos palveluiden maksuun on käytetty esimerkiksi käänteistä asuntolainaa, niiden on oltava laadukkaita. Pettymyksellä on tappava vaikutus haluun maksaa itse. Juuri laadukkaan palvelun vuoksihan ollaan halukkaita maksamaan itse. Olisivatko pankit ja vakuutusyhtiöt suostuvaisia olemaan mukana laadunvalvonnassa?”

Palvelusetelit ovat toimiva ratkaisu

”Jyväskylässä ja Tampereella on kehittynyt systeemi”, kehuu Petäjäniemi. ”Palveluseteli on hyvä idea, koska raha kulkee asiakkaan mukana. Se takaa, että pienemmätkin yritykset voivat tarjota palveluja, nehan eivät julkisessa kilpailutuksessa usein pärjää suurille ketjuille.”

”Tampereella käytetään myös henkilökohtaista budjetointia. Sitä sovelletaan omaishoittoon. Omaishoitajalle kuuluu vapaapäiviä ja kotiin voidaan myöntää palveluita. Se raha, joka näihin kuluisi, budjetoidaan omaishoitajan käyttöön niihin palveluihin, jotka hän itse valitsee.”

Pitkäikäisyyseläke ja hoivavakuutus vaativat ennustettavan verotuksen, joita ei nyt ole

”Valtio kehitti pitkäikäisyyseläkkeen, mistä Finanssialan Keskusliitto oli suutuksissaan, kun valtio tuli heidän tontilleen”, letkauttaa Petäjäniemi. ”Eläkkeen olisi saanut maksaa vasta vanhemmalla iällä, mutta maksu olisi ollut kallis ja eläkettä olisi saanut vasta 80-vuotiaana. Ihmiset eivät tästä innostuneet, koska oli riski että jos ostat eläkkeen 70-vuotiaana kalliilla ja kuolet ennen kuin täytät 80, raha menee hukkaan.”

”Vapaaehtoinen hoivavakuutus on sellainen josta itse pitäisin tavattomasti. Idea on se, että vanhanakin voi ottaa vakuutuksen jota voi saman tien hyödyntää kun tarvitsee. Mutta niin kauan kuin vakuutusmaksu ei ole vähennyskelpoinen, kun taas lisäeläke ja mahdollinen pääomanpalautus on verollinen, se ei mene kaupaksi”, Petäjäniemi sanoo. Samaa ovat muutkin haastatellut sanoneet.

Ja entä jos kunnat käyttävät hoivavakuutusta hyväkseen ja epäävät perustason palvelunsa, kuten aiemmin kuvattiin?

Muitakin rahoitus- ja varautumistuotteita on, mutta yhtä niiltä puuttuu. Ennustettavuutta. ”Pitkäaikaissäästämisen säännökset ovat muuttuneet matkan varrella. Jos nelikymppisenä alkaa säästää, ei voikaan tietää ovatko verovapaudet ja muut tulokseen vaikuttavat määräykset voimassa kun täytät 75”, muistuttaa Petäjäniemi. ”Jotkut ovat henkivakuutustuotteiden kautta antaneet lastenlapsilleen rahaa. Mutta kesken kaiken säännökset muutettiin, eivätkä verovapauden perusteella sidotut rahat enää olleetkaan lapsenlapselle verovapaita. Näistä sitä oppii, ettei kannata luottaa yhteiskunnan sääntelyyn eikä kannata tehdä pitkäaikaisia sijoituksia nykytilanteen pohjalta.”

Miten samalla rahalla saataisiin enemmän

Kuntaudistus ja SOTE ovat Petäjäniemen mielestä liian epämääräisiä projekteja. ”Pitäisi miettiä, miten samalla rahalla saadaan enemmän. Rahoitus tulee liian monta kanavaa pitkin. Kunnan tehtävien siirtäminen valtiolle ei mitään ratkaise.”

”Päätöksenteon pitää olla selkeästi jossakin. Vanhusten kannalta on myös tärkeää, että sosiaalipalvelut ja terveystalvelut on integroitu, koska he nimenomaan tarvitsevat molempia”, vaatii Petäjäniemi.

Kuntien rahankäyttöön ja tuleviin resursseihin vaikuttaisi Petäjäniemen näkemyksen mukaan myös yhdyskuntasuunnittelu. Sellaista tehdäänkin jo.

”Palvelukampus-ajattelussa senioriasuminen ja palvelut kuten kauppa, apteekki, neuvontapalvelut ja sosiaaliset aktiviteetit olisivat lähekkäin ja vanhukset voisivat itse käyttää palveluita niin kauan kuin pääsevät liikkumaan. Meillä Tuusulasassa suunnitellaan Rykmentinpuistoon senioritaloja ja palvelukeskusta muiden asuintalojen joukkoon. Kun senioriasukkaita olisi paljon tiiviillä alueella, olisi kotihoidon organisoiminen helpompaa ja hoitajat ehtisivät käydä useamman luona lyhyessä ajassa. Kunta säästäisi ja voisi tarjota jopa yöpartioita. Palvelu lisääntyisi sitä mukaa, kun vanhuksen kunto heikkenee, eikä hänen tarvitsisi enää muuttaa mihinkään. Nyt ihmisiä siirretään monta kertaa uuteen paikkaan.”

”Palvelukeskusten kehittäminen ja kampusajattelu auttaisi meitä kaikkia.”

Juhana Vartiainen, VATT

Valtiotieteiden tohtori Juhana Vartiainen on Valtion Taloudellisen Tutkimuskeskuksen ylijohtaja.

VATT on tehnyt sofistikoituneen tutkimuksen ”Hoivakodissa vai kotihoivassa”, joka on kyselytutkimus suurten ikäluokkien halusta maksaa vanhuspalveluista. Samassa tutkimuksessa haastateltiin sekä ”vanhoja”, hoivaa tarvitsevia perinnönjättäjiä että heidän aikuisia lapsiaan. Ylijohtaja Vartiainen mukaan siitä tehtiin leikkisästi se johtopäätös että ”laiskuus voittaa ahneuden”.

”Jonkinlainen yhteiskunnan normeihin ja markkinoihin perustuva järkevä järjestely on tarpeen, jotta sitä varallisuutta voitaisiin käyttää heidän hoivaansa.”

”Kun kysyttiin jälkeläisiltä, onko mieluisa ajatus että vanhempien varallisuutta käytettäisiin heidän elämänsä loppuvaiheen hoivaan, verrattuna siihen että ei käytetä ja he joutuvat itse käymään hoitamassa, tuli sen suuntaisia tuloksia että omia vanhempia ei haluta itse hoitaa. ”Jos perintö vähän pienenee, se on okei”, Vartiainen luonnehtii.

Perusongelmaksi Vartiainen määrittää sen, että eduskunta on asettanut julkisyhteisöille suuremmat vastuut kuin mitä ne kykenevät nähtävissä olevan työn tarjonnan ja verokertymän valossa kantamaan. Järjestelmässä on epäkonsistenssi. Lisäksi vastuuta, palvelulupausta, ei ole kunnolla määritelty vaan se kelluu. Kaikki tämän reportaasin haastatellut nostavat esiin tämän asian ja vaativat, että se

on korjattava ennen kuin ongelman ratkaisupolkuja voidaan vakavissaan kehittää.

Varallisuus on vanhoilla ja pitäisi saada kiertoon

”Jos sivuutetaan jakokysymykset ja katsotaan vain eri ikäluokissa istuvaa varallisuutta, niin ikääntyneet jotka eniten julkisia palveluita tarvitseva, istuvat suurimman varallisuuden päällä”, sanoo Vartiainen. ”Jonkinlainen yhteiskunnan normeihin ja markkinoihin perustuva järkevä järjestely on tarpeen, jotta sitä varallisuutta voitaisiin käyttää heidän hoivaansa.”

”On ymmärrettävää, että Finanssialan Keskusliitto toivoo sellaista ratkaisua, joka perustuisi vapaaehtoisuuteen ja toisi alalle bisnestä. Kuvittelisin ajatuksen menevän niin, että jos rajataan julkisen vallan antamaa hoivalupausta sopivalla tavalla, syntyisi markkinoita käänteisille asuntolainoille ja muille tavoille muuttaa omaisuutta hoivapalveluiksi.”

”Kysymys on siitä, onko tällä hetkellä sosiaaliturvan, eläkkeiden ja verojen normistossa piirteitä, jotka luovat tämmöiselle toiminnalle kynnyksiä. Eli mitä esteitä lainsäädännössä on jos on”, sanoo Vartiainen, ”sille että vakuutusyhtiöt tai pankit sopivat vaikka 80-vuotiaan ison asunnon omistajan kanssa, että he maksavat hänen ylläpitonsa jossakin privaatisissa hoivakodissa ja sitten sitä vastaan saavat ajan mittaan asunnon.”

”Olen puhunut tästä juristien kanssa ja he keksivät erilaisia esteitä, joita lainsäädännössä todennäköisesti on. Esimerkiksi äsken mainittu järjestely pitäisi nähdä jonkinlaisena asuntokauppana. Mutta siihen sisältyy toisaalta sellainen elementti, että asunto muuttuu ikääntyneen kannalta tuloksi, ja siitä tulee ehkäpä verotettavaa kuukausituloa.”

Voidaan kysyä, miksei asuntoa voisi vain panna vuokralle, jolloin ehkä vuokratulojen ja eläkkeen kokonaissumma riittäisi hoivakotipaikkaan? Useimmiten se ei riittäisi, koska hoiva maksaa 4.000 euroa kuussa. Mutta moni vanhus myös mielellään säilyttää asuntonsa asumattomana mutta vapaana, saadakseen pitää periaatteellisen mahdollisuuden palata vielä kotiin. Lisäksi jotkut vuorottelevat koti- ja laitoshaksojen kanssa. Käänteinen asuntolaina tai osamaksulla myyminen säilyttää mahdollisuuden käyttää omaa asuntoa loppuun saakka, tai ainakin siihen saakka kun myyntihinta on kulutettu jos ikäriski toteutuu ”liian pitkän iän” muodossa.

”Vuokrahan on veronalaista ja asumisassetti tulee suuren verotuksen kohteeksi. Vuokrien verotus muodostaa yhden kynnyksen”, toteaa Vartiainen.

”Miten sitten verolainsäädäntö suhtautuu siihen, että periaatteessa asuntovarallisuus on suuren verosuosinnan kohteena, mutta kuukausittainen tulovirta ei ole? Miten verotus suhtautuu siihen, että asunto myydään osamaksulla ja maksetaan hinta kuukausierinä? Meneekö se myyntivoiton ja sen mahdollisen verovapauden piiriin? Ja siihen liitetään vielä sellainen kummallinen ehto, että asunnon maksaminen loppuu kun myyjä kuolee”, pohtii Vartiainen. ”Tässä on paljon asioita, joissa nykyisen lainsäädännön läpikäynti on tarpeen.”

”Olettaisin, että asunto on perustapaus, koska asuntovarallisuuttahan meillä suomalaisilla on. Lainsäädäntö on tehnyt kotitalouksien kannalta järkeväksi asuntovarallisuuden ja vain asuntovarallisuuden kasvattamisen. Se on se pääkysymys.” Näin ollen vanhuudenhoivan ongelmat kytkeytyvät Suomessa harjoitettuun asuntopolitiikkaan, joka on generoinut Vartiaisen mielestä sängen runsaasti ongelmia.

Vapaaehtoinen pakko

”Uskon, että finanssiala varmaan toivoo sellaisia ratkaisuja, joissa julkisyhteisöjen hoivalupausta on rajoitettu niin paljon, että omarahojusjärjestelyt tulevat varakkaille kotitalouksille taloudellisesti houkutteleviksi, mutta eivät pakollisiksi”, Vartiainen arvelee.

”Toinen tapa, joka ei ole ehkä finanssialan kannalta yhtä mieluista, voisi olla että julkisessa hoivapalvelupaketissa otettaisiin nykyistä enemmän huomioon henkilön varallisuus”, sanoo Vartiainen. ”Asuntovarallisuus olisi yksi tekijä joka määräisi palvelutasoa ja asiakasmaksuja. Sehän tarkoittaisi käytännössä sitä, että ryhdyttäisiin verottamaan näiden henkilöiden varallisuutta.”

”Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta – eli jos ajatellaan miten hoivapalvelujen laatu vaihtelee yli vanhusväestön – tällainen pakkojärjestely sitä kautta että varallisuus otetaan huomioon, johtaisi todennäköisesti tasa-arvoisempaan lopputulemaan, koska rikas ja köyhä kotitalous saisivat saman palvelutason, mutta varakkaampi joutuisi maksamaan siitä enemmän.”

Vartiaisen mielestä se voisi olla tasa-arvoisempi ratkaisu, eikä se loisi aivan samanlaista tarvetta rahoitusvälinemarkkinoille. Markkinat jäisivät kehittymättömämmäksi eikä finanssiala saisi samassa mitassa uutta bisnestä.

Eduskunnan pitää täsmentää hoivalupaus

Siitähän kaikki riippuu, mitä eduskunta aikanaan päättää, muistuttaa Vartiainen.

”Jos julkisen sektorin resurssit ovat liian pienet velvoitteisiin nähden, ja jos lainsäätäjä tulkitsee jatkossa omaisuuden suojaa yhtä tiukasti kuin tähän mennessä, niin todennäköisesti finanssialan pyrkimys olla ratkaisujen tarjoaja on realistinen.”

”Olisi vaikkapa kohtuullinen minimi-palvelupaketti, jonka julkinen valta takaisi, ja siinä olisi kaksi tai kolme maksuluokkaa, jotka voisivat riippua eläkkeen ja varallisuuden tasosta”, Vartiainen esittää.

”Hoivalupauksen sisältö pitäisi määritellä tähänastista tarkemmin. Siihen liittyvän huollon taso. Se pitäisi tehdä proaktiivisesti ja järkevästi, ettei se määräytyisi sitä kautta että köyhissä kunnissa on niin vähäiset resurssit, että niissä syntyy minimistandardi josta tulee sitten käytännössä maksimistandardi. Että juuri ja juuri pidetään ihmiset hengissä. Ja ehkä puhtaina.”

”Olisi hyödyllistä määritellä palvelustandardi hyvin senkin takia, että sitä joudutaan todennäköisesti kansainvälistyvässä taloudessa soveltamaan moniin sellaisiin tapauksiin, joissa palvelua tulee hakemaan vaikka Suomesta Espanjaan muuttanut emigrantti, tai Portugalista Suomeen muuttanut maahanmuuttaja”, sanoo Vartiainen. ”Heillä on EU:n sisällä sama oikeus julkisiin palveluihin. Siksi ikääntyneen ihmisen hoitopaketin standardin määrittely olisi tärkeää.”

Jos noin on, eikö se olisi tarpeen koko EU:n piirissä?

”Ja olen minäkin sen verran sosialisti, että jos saisin itse päättää, niin pitäisi ainakin pieni askel ottaa siihen suuntaan – vaikka sitä finanssiala vastustaisikin – että annettaisiin varallisuuden vaikuttaa maksutasoon myös julkis palvelussa”, Vartiainen sanoo.

”Olisi vaikkapa kohtuullinen minimi-palvelupaketti, jonka julkinen valta takaisi, ja siinä olisi kaksi tai kolme maksuluokkaa, jotka voisivat riippua eläkkeen ja varallisuuden tasosta”, Vartiainen esittää. Varmasti moni sitten kysyisi kiukkuisena, eikö verot ole jo maksettu progressiivisesti, joten miksi pitäisi toisen kerran maksaa progressiivisesti perustason hoivalupauksen palveluista. Reportaasiin haastatellun Tuulikki Petäjäniemen mielestä kysymys on tärkeä veronmaksomotivaation ja yhteiskunnan koheesion kannalta.

”Ne tarpeet jotka menisivät määritellyn hoivalupauksen yli – jos vaikka varakas hyvätuloinen kotitalous haluaa paremman standardin hyvässä yksityisessä palvelutalossa – ne olisivat sitten markkinaehtoisten järjestelyjen varassa”, hahmottelee Vartiainen. ”Ja sellaista toimintaa salpaavat verotukselliset ja vakuutusoidelliset esteet pitäisi käydä läpi. Toivon että finanssiala tässä suhteessa jaksaa vaikuttaa valtiovaltaan. Minusta olisi hyvä, että tästä syntyisi finanssialalla uutta elinkeinotoimintaa joka voi palvella meitä yleisemminkin.”

Kuka laskisi lupauksen hinnan

Kunta veloittaa laitoshoidostaan eläkkeestä enintään 85 % ja maksimissaan kustannusten verran. Mutta kukaan ei oikein tiedä mitä ne kustannukset ovat. Vartiaisen mielestä niitä ei ehkäpä osata laskea. Eikä kunnalla ole välttämättä hirveästi kannustintakaan laskea.

”Kun raamina on koko ajan ollut julkinen hoivalupaus, en tiedä kuka sosiaaliturvan taloustieteilijä olisi tätä miettinyt syvällisemmin. Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtaja *Seija Ilmakunnas* saattaisi olla sellainen ihminen, hän on hyvinvointivaltion talouden ekspertti”, vihjaa Vartiainen.

Hoivalupaus on implisiittinen eikä eksplisiittinen. Se elää kärjistetysti sanoen sen mukaan mitä mielipideosastolla kerrotaan ja mihin aktuaalisessa kunnassa on resursseja. Eksplisiittisen sitovan lupauksen kirjoittaminen on vaikeaa, mutta ilman sitä ei ongelmaan pääse Vartiaisen mukaan käsiksi.

”Luulisin että Ruotsissa joku viisas sosiaaliturvateoreetikko on miettinyt tätä, koska siellähän on jouduttu tätä rajanvetoa tekemään ja Ruotsissa on kamalasti varakkaita ja siellä on yksityistetty ja ulkoistettu enemmän julkisia palveluita”, Vartiainen sanoo. ”Siellä perusterveydenhuollossa raha menee potilaan mukana, mutta meillä on hirveitä vaikeuksia ymmärtää sitä että jos ihminen menee hakemaan palvelun kunnan rahalla yksityiseltä, se on samanlaista kunnallista perusterveydenhoitoa kuin kunnansairaalassa. Vaiva hoidetaan ja kunta maksaa.”

”*Irene Wennemo* on Ruotsin Socialförsäkringskomitén pääsihteeri jolla on LO-tausta, hänellä voisi olla tähän sanottavaa”, neuvo Vartiainen.

Rikas maksaa vapaaehtoisestikin itsensä ulos

Jos varoja on, voisi ostaa itsensä ulos kunnallisesta hoivasta ja maksaa itse kaiken.

”Sehän palvelee sinänsä oikeudenmukaisuustavoitetta kun varakas maksaa itse itsensä. Sitä argumenttia finanssiala voi ihan reilusti käyttää”, kannustaa Vartiainen. ”Eli se jolle julkinen standardi ei riitä, luopuu etuudesta kokonaan. Se johtaa toki siihen, että on kahden kerroksen väkeä. Mutta on kuitenkin parempi olla kahden kerroksen väkeä kuin yleinen kurjuus.”

Jos palveluseteliin pannaan liikaa reunaehtoja, ne eivät kelpaa kellekään ja markkinaehtoinen komponentti ei toteudu.

”Samahan tapahtuu terveydenhuollossa. Ne joilla ei ole kunnon työuraa takana, ovat julkisen terveydenhuollon varassa. Se on joiltakin osin muuttumassa karvalakkistandardiksi mutta se on kuitenkin jonkinlainen standardi. Ja kaikki muut käyttävät työterveyshuoltoa. Ja se on hiljaisesti hyväksytty”, Vartiainen huomauttaa.

”Tietenkin tulee mieleen sellainen kysymys, että syntykö hasardi oikeudenmukaisuuden suhteen siinä nivelkohdassa. Jos meillä on kaksi suhteellisen samantilaista kotitaloutta, joista toinen ottaa julkisen paketin ja toinen kokonaan yksityisen, he saavat aika erilaisen kohtelun.”

Palveluseteli tarjoaisi juuri tähän nivelkohtaan yhteiskunnan antaman minimiresurssin, johon voi itse ostaa lisää. Mutta kun ei ole olemassa sitä minimistandardin määrittystä.

Palvelusetelin viisas määrittely

”Vastaako palvelusetelin arvo sitä säästöä joka kunnalle koituu, kun et viru kunnalliskodissa?” kysyy Vartiainen.

”Hyvälle julkisen talouden ihmiselle olisi aikamoinen tutkimustehtävä suunnitella näitä palveluseteleitä. Miettiä niitä tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden kannalta. Tampereen yliopiston vakuutus oikeuden professori *Olli-Pekka Ruuskanen* tai hyvä sosiaaliturvaekspertti *Ilpo Suoniemi* tai vastaava voisi tätä miettiä”, Vartiainen ajattelee ääneen.

”Sormituntumalla ajatellen hyvä järjestelmä määrittää julkisen palvelustandardin. Sillä olisi ehkä pari kolme maksuluokkaa jotka kernaasti voisivat vähän varallisuudestakin riippua, ja jos menee yksityiselle puolelle, saisi palvelusetelin.” Silloin kukaan ei voisi sanoa, että miksi maksoin veroja *vain* toisten puolesta. ”Setelin arvo olisi kuitenkin alhaisempi kuin julkiselle sektorille hoivapaketista tuleva kustannus, ja sitä voi täydentää markkinaehtoisin rahoitusmallein. Ja viime mainittuja olisi syytä edistää.”

”Se sotii ehkä vähätuloisten ihmisten oikeudenmukaisuuskäsitystä vastaan, mutta sehän on järkevää että ne joilla on omia resursseja, rasittavat vähemmän julkistaloutta”, sanoo Vartiainen. Vauraiden oikeudenmukaisuuskäsitys puolestaan edellyttää, että hekin saavat itselleen jotakin vastiketta verorahoistaan.

Mutta jos palveluseteleihin pannaan liikaa reunaehtoja, ne eivät kelpaa kellekään ja markkinaehtoinen komponentti ei toteudu. Eikä se rajapinnan nivelkohdan silloittaminen.

”Tästä näkökulmasta paras palveluseteli on raha. 300 euroa kuussa voisi olla hyvä palveluseteli. Taloustieteilijä voisi ajatella, että miksi muuta palveluseteliä pitäisi ollakaan jos julkinen palvelu olisi kuitenkin käytettävissä”, provosoi Vartiainen. Mutta ehkä tässä tapauksessa ”väline on viesti” ja palveluseteli ilmaisee rahsummaa paremmin, mistä systeemissä olisi kysymys.

”On hirveä työ suunnitella systeemi, joka on sekä tehokas että oikeudenmukainen”, huokaa Vartiainen. ”Se puuha on täynnä yllätyksiä. Aina syntyy jokin louku. Ja kun ei oikein edes voi ennalta tietää miten ihmiset käyttäytyvät.”

Uhka sisältää mahdollisuuksia

Jos yksityinen palvelu on bisnes ja julkinen on kustannus, syntyy helposti jonkinlainen nollasummaharha ja sitä seuraava paheksunta yksityisiä kohtaan. ”Jos yksityisellä palveluntarjoajalla on hyvää teknologiaa ja hyvä johtamisjärjestelmä, se tarkoittaa että siinä on pääomapanosta”, muistuttaa Vartiainen. ”Silloin se ryökäله tuottaa voittoa. Suomalaisessa keskustelussa luullaan että se on jotenkin yhteiskunnalta menetettyä rahaa joka menee veroparatiisiin. Siinä olisi valistustehävää.”

Vartiaisen mielestä olisi kansantaloudellisesti hyödyllistä saada vanhojen maksettut asunnot kiertoon. ”Vaikutus olisi positiivinen, koska olisi pakko panna vuokralle vähän suuremmassa mitassa. Jos vanhus asuu palvelutalossa, asunto saattaa

herkästi jäädä alikäyttöön. Se pitäisi saada vuokramarkkinoille asuntopulankin takia. Se tehostaisi resurssienkäyttöä samaan tapaan kuin rakentamattoman tonttimaan kiinteistövero.”

On myös huomionarvoista, että käänteinen asuntolaina ei johda asunnon vapautumiseen.

”Vanhojen ihmisten hoiva on tulevaisuuden ala”, toteaa Vartiainen. ”Meillä voisi olla siinä asiakkaita monesta maasta, jos meille kehittyy sitä varten osaamista.”

”Yksityisen sektorin tuotekehitys ja palvelut ovat tarpeen, mutta eduskunnan pitäisi tuoda sitten mukaan oikeudenmukaisuuselementtejä, kuten eri maksuluokkia.”

Johtaja Jaakko Kiander, Ilmarinen

Johtaja Jaakko Kiander vastaa eläkevakuutusyhtiö Ilmarisessa talous- ja eläkepolitiikasta. Aikaisemmin hän on ollut Palkansaajien Tutkimuslaitoksen johtaja.

Vanhuuden sosiaali- ja terveysturvan rahoitus heikkenee, kun väestön ikärakenne vanhenee ja huoltosuhde heikkenee. Valtion ja kuntien piirissä kehitetään julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä ja etsitään tapoja saada maksukykyiset kärjistetyt sanoen ostamaan itsensä pois jonoista. Finanssiala tutkii samoja asioita tavoitteenaan saada uusia asiakkaita, joille pitää kehittää uusia tuotteita.

Kiander toteaa, että kun julkinen sektori ei pysty rahoittamaan kaikkea, finanssialan etu on luoda systeemi jossa maksukykyisille tarjotaan julkisia palveluja täydentäviä vakuutustuotteita. Suomalaiset ovat yleensä vauraimmillaan vanhana, monilla on olemassa resurssit parantaa olojaan ja todennäköisesti ennemmin tai myöhemmin tarvitsemaansa hoivaa. Mutta näiden resurssien organisoiminen onkin toinen asia. Joiltakin se jää tekemättä – säästetään yhä perillisille eikä käytetä omaksi hyväksi, tai omaisuus jää oikeustoimikelvottomaan käteen makamaan, omistajaansa hyödyttämättä, vaikka 85 % tuloista otetaankin maksuna kunnallisesta laitoshoidosta.

Vakuutusyhtiöiden kannalta on kysymys kahdesta eläketurvaa ja julkisen sektorin hoivavelvoitteita täydentävästä tuotteesta, lisäeläkevakuutuksesta ja hoivavakuutuksesta.

”Aikaisemmin myytiin lisäeläkevakuutuksia, mutta verokohtelun kiristäminen vei niiltä aika lailla pohjan”, sanoo Kiander. ”Lisäksi lakisääteinen työeläketurva riittää useimmille.”

Hoivavakuutuksen ongelmat

Finanssiala tekisi julkisia palveluja täydentävästä hoivavakuutuksesta Kianderin mukaan mielellään uuden bisneksen, kun vain tiedettäisiin mikä se on. Hoivavakuutuksen hinnoitteluun liittyy kuitenkin ongelmia.

”Vapaaehtoisen hoivavakuutuksen ottaisivat hyväosaiset, tulevaisuuteen varautuvat ja huolelliset ihmiset, jotka todennäköisesti myös elävät pitkään”, arvioi Kiander. ”Vakuutettujen kesken ei tällöin tapahdu massapoolausta kuten universaalissa vakuutuksessa, vaan tuote on vakuutusyhtiöille riskialtis. Jotta vakuutus-tuote menestyy, sen pitää olla kannattava molemmille osapuolille.”

Saksassa hoivavakuutus (Pflegeversicherung) on säädetty pakolliseksi 1995, ja siellä massapoolaus tasaa riskiä, koska asiakkaiksi ei valikoidu kokonaisväestön terveys- ja elinajanodotteesta eroavaa segmenttiä.

Kiander näkee hoivavakuutuksen kehittämiseksi kolme estettä:

- 1) Vakuutuksella ei ole verovähennystä tueksi. Sellainen tarvitaan, koska vakuutus on muuten liian kallis.
- 2) Yleisö ei tiedä, mitä vakuutuksella saisi, eikä oikein tiedä vielä finanssisektorikaan.
- 3) Julkisen sektorin hoivalupaus, joka on periaatteessa kirjattu lakeihin, on niin epämääräinen (”riittävä hoito riittävän ajoissa” mutta mikä, koska ja mihin nähden?), että sitä on täsmennettävä ja konkretisoitava. Niin kauan kuin yhteiskunnan hoivalupaus on kelluva, ei synny yksityisiä vakuutustuotteita, jotka jatkavat turvaa määritellystä rajasta eteenpäin. Tästä on kirjoittanut myös muun muassa Tuulikki Petäjäniemi raportissaan ikäihmisistä ja vanhuspalveluista (2011).

”Jos nämä ongelmat ratkaistaan, ala näkee hoivavakuutuksissa kasvumahdollisuuden”, Kiander sanoo.

Universaalit vastaan tuloriippuvaiset palvelut

”Jos vakuutuksenottaja joutuu vakuutuksensa varaan, mutta toiset saavat palvelun ilmaiseksi sektorilta, vakuutuksen ottaminen ei motivoi”, toteaa Kiander. ”Tätäkin varten olisi määriteltävä julkisen sektorin hoivalupaus. Yksityinen vakuutus olisi siten siihen päälle.”

”Palvelusetelit voivat helpottaa, jos sitä kautta julkinen sektori pystyy määrittämään nykyistä konkreettisemmin niihin sidotun palvelulupauksen, jota sitten saa täydentää omalla rahalla.”

Suomessa on Kianderin mielestä korkealle viritetty hoivaodotushorisontti. Verojen maksamisen perusteella edellytetään hoivaa, mutta käytännössä hoivaa kuitenkin on karsittu 90-luvun lamasta alkaen ja luultavasti karsitaan lisää tämän hetken talouskriisin seurauksena.

”Pitäisi määritellä julkisen vastuun raja, mutta poliittinen vasemmisto ei halua myöntää, että julkinen talous ei pysty vastaamaan kattavasta vanhuudenturvasta ja rajan asettaminen olisi sen myöntämistä että se ei pysty”, analysoi Kiander, joka on itsekin sosiaalidemokraatti. ”Toisaalta mikään raja ei voi koskaan olla ehdoton; inhimillisyyden vuoksi on välttämätöntä, että joku saisi joskus palveluja enemmän kuin raja sallii. Tämänkin vuoksi palvelulupauksen määrittäminen on vaikeaa.”

”Taustalla vaikuttaa myös pohjoismaiseen hyvinvointimalliin olennaisena osana kuuluvat tasa-arvoperiaate ja universalismi. Niiden mukaan rikkaatkin saavat samat etuudet kuin köyhät, koska muuten valtiolta ja kunnalta saatu hoiva olisi köyhäinapua ja siten leimaavaa”, Kiander selostaa. Puhdasoppinen universalismi edellyttää toisaalta, että rikkaita verotetaan ankarasti, mutta veropoliittinen todellisuus ja kansainvälinen verokilpailu ovat käytännössä ajaneet tämän periaatteen yli.

”Jos jokin palvelu rajataan maksukyvyttömille, on pelko että sen palvelun taso laskee”, sanoo Kiander. ”Kun seuraa internetin keskustelupalstoja, niillä näkyy vahva tasa-arvovaatimus missä on myös kateuselementti mukana. Puhutaan esimerkiksi eläkekatosta. Vastaavasti ajatus siitä, että rahalla saa parempia hoiva-

Kun varakkaille on perustettu esimerkiksi yksityinen syöpäsairaala, sitä ei ole monesti kiitetty siitä että rikkaat poistuvat sinne hoitojonosta ja joku köyhempi pääsee ajoissa hoitoon. Ainakin teoriassa omien varojen tai vakuutusten käyttöä voisi tarkastella win-win-tilanteena josta kaikki osapuolet hyötyvät jotakin.

palveluja on vaikeasti hyväksyttävissä. Toisaalta on kuitenkin realiteetti, että rahalla saa jo nyt enemmän ja nopeammin palveluja.”

Kun varakkaille on perustettu esimerkiksi yksityinen syöpäsairaala, sitä ei ole monesti kiitetty siitä että rikkaat poistuvat sinne hoitojonosta ja joku köyhempi pääsee ajoissa hoitoon. Ainakin teoriassa omien varojen tai vakuutusten käyttöä voisi tarkastella win-win-tilanteena josta kaikki osapuolet hyötyvät jotakin. ”Jos yksityisen palvelun käyttö lisääntyy, julkiselle puolelle vapautuu tilaa, se on validi argumentti”, sanoo Kiander. ”Mutta entä jos itse maksavat alkavat vaatia, että muutkaan eivät saa saada ilmaiseksi, tai että heillä ei ole velvollisuutta enää maksaa veroja jotta muut saavat?” Tähän voisi ehkä todeta, että Ayn Randin suosio ei ole erityisen suuri ainakaan Pohjoismaissa vielä.

Pienet tulot mutta suuri omaisuus

”Vakuutustutkimus 2012” mukaan 90 % suomalaisista olettaa, että omavastuu hoivasta tulee kasvamaan joka tapauksessa, piti siitä tai ei. Mistä omavastuu pitäisi laskea?

”Suurin osa eläkeläisistä on pienituloisia. Keskimääräinen bruttoeläke on 1.400 euroa kuussa”, huomauttaa Kiander. ”Eläkeläisten varallisuuserot ovat sen sijaan suuria. Useimmilla on velaton omistusasunto ja monilla pienen eläkkeen saajilla on metsää, huvila ja sijoitusomaisuutta josta tulee pääomatuloja.”

Kunnan laitoshoidon joutuneelta voidaan kustannusten kattamiseksi veloittaa 85 % tuloista, mukaan lukien pääomatulot. Omaisuutta ei kuitenkaan voida pakorealisoita. Tätä pidetään tärkeänä rajapylväänä veronmaksumotivaation kannalta. Kun verot on maksettu, sitä mikä jää ei voi sosialisoida.

”Jos omaisuutta olisi velvollinen käyttämään tai luovuttamaan itsensä hoitamiseen, se johtaisi omaisuuden jakamiseen perillisille hyvissä ajoin. Pakolla ei saada toivottua tulosta, vaan tarvitaan positiivisia kannustimia”, toteaa Kiander. Se taas edellyttää houkuttelevia finanssi-instrumentteja. Tähän mennessä ovat toimivaksi osoittautuneet palveluseteli, jonka ostovoimaa saa jatkaa omalla rahalla, sekä käänteinen asuntolaina ja käänteinen asuntokauppa.

Asunnon käyttö hoivaan ja lisäeläkkeeseen

Maksettu asunto on mahdollista ”syödä”, eikä se tutkimusten mukaan yleensä häiritse perillisiäkään. Asunnon voi myydä pankille, joka maksaa kauppahintaa osamaksulla kuin eläkettä ikään. Myyjä jää siihen vuokralle. Sitä vastaan voi ottaa lainaa, jota nostetaan osasummina joista korko vähennetään. Kummankin osapuolen epävarmuudeksi jää, kauanko asiakas elää ja missä kunnossa, millaisin hoitokustannuksin.

”Käänteinen asuntokauppa tietysti hinnoitellaan kannattavasti, onhan siinä oltava ansaintalogiikka”, muistuttaa Kiander. ”Kilpailun olisi sitten pidettävä ehdot kurissa.” Mutta Suomi ei ole tunnettu minkään alan tarjontakilpailusta, ja ehtojen vertailu on monille vaikeaa. Kiinnostavaa on myös, miten pankki ja perikunta jakavat perinnön jos asiakas kuolee kovasti budjetoimaansa aikaisemmin, tai mihin asiakas joutuu eläessään kovasti budjetoitua pitempään. Näihin kysymyksiin tarvitaan selvät vastaukset, jotta tuote saisi menekkiä.

Jos eläkeläisellä on ennen asuntoa muuta myytävää, sen realisoimiseen tarvittaessa ei uusia tuotteita tarvita.

Ajatellen hoivakulujen perimistä eläkkeestä ja omaisuuden pyhyyttä, hoivataa-kan helpottaminen ilmeisesti kaipaasi kuitenkin sellaisia instrumentteja, joiden ansiosta vähemmän omaisuutta jäisi ”kuolleeseen käteen” siinä vaiheessa, kun rahan olisi syytä liikkua mutta kellään ei ole juridista mandaattia saada sitä liikkeeseen. Harva kai haluaa nähdä itseään rikkaana invalidina vaivaistalossa, mutta ei tee asialle mitään ilman ulkoista motivoivaa impulssia. Finanssiala laskuttaisi luomastaan dynamiikasta, joka toisi yksityiselle eläkeläiselle parempaa hoitoa ja yhteiskunnalle yksityistä rahoitusapua.

Lisäeläkevakuutuskin on kysymysmerkki

”Nykymuotoisen lisäeläkevakuutuksen tappoi verotus”, Kiander sanoo. ”Eikä se edes ollut aito eläke, koska se nostettiin ja käytettiin melko lyhyen ajan sisällä.” Moni osti parin vuoden pehmeän laskun työajan tuloista puolikkaaseen tai sitäkin pienempään kassavirtaan, voidakseen vielä tehdä sen maailmaympärimat- kansa.

Aito lisäeläke ostetaan suurella kertamaksulla, jolla saa annuiteetin kuolemaan saakka alkaen esimerkiksi vasta siitä kun täyttää 80 vuotta ja tarvitsee enemmän ostopalveluita kuin mihin pelkkä työeläke riittäisi.

Jos asiakas maksaa suuren summan vakuutusyhtiölle, on jälleen kysyttävä paljonko vakuutusyhtiö saa sille tuottoa ennen kuin eläke alkaa juosta, ja paljonko eläkettä asiakas ehtii käytännössä nostaa, olisiko se käytännössä vain pääoman tuottoa vastaava summa vai enemmän, ja mitä tapahtuu jos asiakas ehtii kuolla terveenä 79-vuotiaana. Ainakin perillisiä tämä kiinnostaa suuresti. "Voisi luoda instrumentin, jolla perikunta saa jotakin pois siitä pääomasta, jos edunsaaja ei ehdi nauttia etua", myöntää Kiander.

Mutta kaikilla ei ole jälkeläisiä tai rakasta yhdistystä jolle pitäisi perintöä jättää. "Sinkut ja lapsettomat ovat kiinnostava asiakasryhmä, etenkin naiset", sanoo Kiander. "Joka viides nainen on lapseton, korkeasti koulutetuista joka neljäs." He myös elävät pitempään kuin miehet, mutta ovat tutkimusten mukaan loppuvuosinaan heikommassa kunnossa kuin miehet. Ja heitä on parisataa tuhatta.

"Heihin liittyy vakuutusyhtiön kannalta pitkäikäisyyden riski, mutta heillä ei ole perillisiä eikä heitä häiritse, että ei jää perintöä."

Tietenkin voi kysyä, eikö sellainen jolla on varaa maksaa suuri kertasumma vakuutuksesta, voisi itse sijoittaa sitä rahaa ja määrätä, että pääomaakin saa käyttää hoitoon. Mutta sellaiset järjestelyt jäävät käytännössä yleensä tekemättä, ja sekä makrotalouden kannalta että heidän hoivatulevaisuutensa kannalta nämä pääomat olisi saatava aktivoitumaan.

Finanssialan tavoitteet

"Toimiala haluaisi tietenkin ensimmäiseksi tietää, millä ehdoilla se voi toimia. Julkisen sektorin palvelulupauksen määrittelemisen konkreettisesti on ensimmäinen asia, koska tarvitaan lähtökohta sille mitä ja mihin näitä tuotteita kehitetään ja myydään tai ostetaan", vaatii Kiander.

"Hoivavakuutukset tai muut uudet säästämisinstrumentit edellyttävät verovähennystä, muuten ne eivät ole motivoivia asiakkaille."

"Makrotasolla varautumisen yhteiskunnallisena tavoitteena on, että ihmiset sijoittavat enemmän omia varoja vanhuudenhoitoonsa, ja finanssialan kannalta olisi kiva että se raha pyörisi alan tuotteiden kautta. Asiakkaiden palvelemisen li-

säksi finanssialan yritykset haluavat tietysti myös kasvattaa omaa bisnestään”, sanoo Kiander.

Toimitusjohtaja Siru Hannula, Aaria Family Oy

Toimitusjohtaja Siru Hannula on kehittänyt Aaria Familystä riippumattoman hoivapalveluiden ja elämänmuutostilanteiden neuvontayrityksen, joka tekee yhteistyötä kuntien kanssa.

Aaria Family Oy on perustettu 2011. Perustajan, Siru Hannulan tausta on rahoitusosalta. ”Ikäihmisten palvelujen kehittämiseksi oli tilaus. Elämän suunnittelulta puuttuivat koordinaatit, kun tieto oli sirpaleina”, kertoo Hannula. Yrityksessä on kolme työntekijää ja sillä on noin sata asiakasta. Se on verkostoitunut kuntien ja hoivayritysten kanssa.

Hannula luonnehtii Aaria Familia rippumattomaksi integraattoriksi, joka yhdistää julkisen ja yksityisen sekä kolmannen sektorin palveluja asiakastarpeen mukaan. Asiakas voi vähentää neuvontakulut kotitalousvähennyksen kautta. Tulevaisuudessa palvelua voinee hankkia kunnallisilla palveluseteleillä.

Palveluneuvonta on koordinointia

Palveluntuottajia on sekä julkisella että yksityisellä puolella paljon ja toimintasektorit ovat erillään. Kunnissakaan ei Hannulan mukaan ole osattu koordinoida, koska palvelut ovat omissa siiloissaan.

”Jyväskylä on ollut meille tärkeä kumppani”, Hannula sanoo. ”Siellä on yhdistetty julkinen ohjaus ja yksityiset kumppanit. Jyväskylä on myös palvelusetelien edelläkävijä.”

Koordinointiin liittyy hoivan rahoitus, siis omavastuun lisääntyminen taloudellisten resurssien kapeuden ja väestörakenteen vanhenemisen pakosta. ”Julkinen virkamies ei pysty yhdistämään asiakasvarallisuuden käytön optimointia hoivapalvelujen suunnitteluun ja rahoittamiseen”, sanoo Hannula. Laitoshoidosta voidaan veloittaa pääosa tuloista, mutta omaisuuden käyttö on vapaaehtoista ja sellaisena poliittisten asiantuntijoiden mukaan myös pysyy. Asiakkaan on helpompi kuulla omaisuuttaan koskevia ehdotuksia yksityiseltä neuvojalta kuin kunnalta tai valtiolta, joille on maksettu jo verot.

”Sitten jotkut asiakkaat ovat sellaisessa välimaastossa, että julkisen sektorin päätöstä jostakin asiasta ei ole vielä tullut, ja tarvitaan apua elämän järjestämiseen sitä odotettaessa.”

Asuntopääoman järjestelyt ja hoivavakuutukset keskentekoisia tuotteita

Hannulan mielestä käänteinen asuntolaina ei ole yleistynyt, koska yleisön käsitykset siitä ovat väärät ja mallikin on joillakin pankeilla epätarkoituksenmukainen. Hän pitää Hypobankin lainatuotteita toimivina.

”Vanhat ottavat lainaa varovasti, eivät koko vakuusarvoa vastaan. Perillisille halutaan jättää jotakin. Rahaa otetaan kymppitonneja, joita käytetään säästellen. Pankki seuraa rahan käyttöä”, Hannula kertoo.

Käänteisen asuntolainan eli vanhuudessa velkaantumisen sijasta voi tehdä myös käänteisen asuntokaupan. Asunnossa pysytään, myyntirahaa käytetään vuokraan ja hoitoon, ehkä muuhunkin elämään jota pieni eläke ei mahdollistaisi. Tietysti eläkeläinen voi myös myydä, muuttaa pienempään ja sijoittaa tai käyttää välirahaa kuten parhaaksi näkee. Pankkien tuotteilla on Hannulan mielestä se hyvä puoli, että kun ihmiset ovat kuitenkin melko passiivisia tekemään tällaisia siirtoja, on hyvä että joku ”hallinnoi pottia” ja tekee laskelmat eteen.

”Aaria tekee asiakkaille henkilökohtaisen budjetin, jossa on mukana omaisuuden uudelleen järjestely, huomioiden eri rahoitusvaihtoehdot”, sanoo Hannula.

Lisäeläke- ja hoivavakuutukset vaativat parempaa muotoilua. Kallis vakuutus ei saa mennä hukkaan ottajan tai perikunnan kannalta. ”Käyttämättä jäävän vakuutuspääoman jaosta pitää olla palautussopimus”, sanoo Hannula. ”Ei tässä tarvitse pyörä uudestaan keksiä eikä uusia rahoitusmalleja, vaan pitää kehittää niitä mitä on.”

Kalliissa tulevaisuudenlupauksissa on myös muita riskejä kuin vakuutusmatemaattisia. Voi olla, että muutkin kuin valvotut pankit ja vakuutusyhtiöt tarjoavat hoivaa tulevaisuudessa, jos asiakas antaa rahat nyt. ”USA:sta on jo tapauksia, joissa saamiaan varoja etupainotteisesti käyttäneet palvelulaitokset eivät olekaan enää pystyssä, kun etumaksun tai vakuutuksen maksaja palvelua tarvitsee. Jos palvelulupaus korvamerkittään johonkin yhtiöön tai laitokseen, kuka takaa että se on pystyssä kun sitä tarvitaan?” Palveluneuvonnassa on analysoitava myös tällaisia riskejä, kun ala kasvaa ja rönsyilee.

Kuningas Lear ja itselleen säästäjät

”Tämän päivän viisikymppiset hoitavat vanhuksiaan ja lapsiaan ja miettivät, että mitenäs minulle käy kun olen vanha”, sanoo Hannula. ”He tietävät rahoitusongelman ja säästöuutisia tulee. He säästävät itselleen.” Säästäminen pahan päivän varalle jatkuu usein myös pahan päivän jo tultua. Tähän tarvitaan neuvontaa, jotta resurssit osattaisiin hyödyntää kun se aika on.

Mutta on myös varakkaita vanhuksia, jotka ovat jakaneet omaisuutta lapsilleen muun muassa perintöveron tasaamiseksi niin paljon että ovat vaarassa jäädä itse ”mirrin osalle”. Tiedetään lasten joskus pakottaneen vanhempansa kalliiseen hoitokotiin, johon eläke ei riitä, vaikka se olisi riittänyt päätoimisen hoitajan tai kotivastustajan palkkaamiseen ja jopa yksiön vuokraamiseen hänelle. Samalla heidän oikea kotinsa jää jälkeläisten nautittavaksi ilman että vanhukset tai leskivanhus saavat sen paremmin myynti- kuin vuokratuloakaan. Shakespearen Kuningas Lear on oikeastaan kertomus juuri tällaisesta tilanteesta.

”Perhetilanne voi olla tällainen”, tietää Hannula. ”Jos lapset hyökkäävät, heidät pitää yrittää ottaa mukaan ja motivoida kaikille osapuolille kohtuullisen ratkaisun taakse.”

Hoivaneuvonnassa ei siis ole kysymys pelkästään mahdollisten palvelujen koordinoimisesta ja budjetoinnista, vaan myös laajempi elämäntilanne ja perhesuhteet on otettava huomioon. Asiakkaan päätöksentekokykyä, taikka kykyä pitää puolensa tarvittaessa lapsiaan vastaan on tuettava, mutta intressiristiriidassa konsultti ei saa joutua välikäteen.

Palvelusetelit

”Jyväskylässä palvelusetelit ovat kasvattaneet asiakkaiden valinnanvaraa”, sanoo Hannula. ”Valinnanvapaus lisää myös omaa vastuuta.”

Jyväskylässä seteli on apulaiskaupunginjohtaja Utraisen mukaan kasvattanut palveluyritysten määrää ja investointeja, joten sillä on ollut kansantaloutta kasvattava vaikutus. Systeemi on siellä jo kehittynyt, mutta sen käyttöönottoa edelsi poliittinen kamppailu.

”Ei tämä saisi olla puoluepoliittinen asia vaan käytännöllinen”, sanoo Hannula.

”Helsingissä palveluseteleitä on myönnetty vasta noin 200 kappaletta ympäri-vuorokautiseen hoivaan. Ne ovat tulosidonnaisia ja asiakkaalle on aina omavastuuosuus. Sosiaalityöntekijöillä voi olla vaikeuksia saada asiakkaita päätyämään palvelusetelin käyttöön, omavastuuosuuden suuruuden vuoksi”, Hannula sanoo. ”Kunnilla on jatkossa vaikeuksia selviytyä vanhuspalvelulain mukaisista vaatimuksista asiakasneuvonnassa ja palveluohjauksessa. Tällä tarkoitan nimenomaan yhden vastuuhenkilön problemaa”, sanoo Hannula. ”Vastuuhenkilön tulisi olla selvillä alueensa palvelutarjonnasta ja eri rahoitus- ja tukimahdollisuuksista ja asiakkaan oikeuksista näihin laajemmin. Taloudellinen ohjaus ja ennakointi tulisi kuulua laajemmin neuvonnan piiriin kuten toimintakyvyn arvioinnin.”

Tulevaisuus on mikrotasolla

Hannula on hyvin perillä ”Kinnulan mallista”.⁴ Siellä kunta kehitti aktiivisesti hoivayritysten klusterin, joka hoitaa ihmisiä huostaan otetuista lapsista vanhuksiin, asiakkaina Väli-Suomen kunnat. Kinnulan kunnanjohtaja lähti itse asiakashankintaan. Myöhemmin kunnallispoliittinen riitely kuitenkin johti kunnanjohtajan erottamiseen, ja kunnan esimerkkimaine on heikentynyt.

”Kinnulan malli on tulevaisuutta. Yrittäjyys ohittaa isot hoivatalot”, uskoo Hannula.

Hannula allekirjoittaa TEM:n Ulla-Maija Laihon vision ”pienistä passingeista kotoon”, joilla lykätään laitokseen joutumista. Hänen mielestään voitaisiin harkita verotuksellista vastaantuloa marjanpaimintaan verrattavan tippipohjaisen palvelun suhteen. Tokihan sitä ilmenee nytkin, mutta se on juridisesti ”pimeää työtä” ja valtiolta olisi viisas signaali julistaa se lailliseksi.

”Hoivasta puhutaan liikaakin, moni iäkäs tarvitsee jonkun joka *avustaa*, eikä hoivaa. Että ei tässä vielä hoivattavia olla.”

⁴ Liite 1.

Kehitysjohtaja Ulla-Maija Laiho, Työ- ja elinkeinoministeriö

Kehitysjohtaja Ulla-Maija Laiho vastaa strategisesta hyvinvointialan kehittämisohjelmasta HYVÄstä työ- ja elinkeinoministeriössä.

”Meidän kaltaisessa pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa hoivakysymys ja kustannusten rahoitus on iso kokonaisuus” aloittaa kehitysjohtaja Laiho. ”Kyllä-hän kokonaisuutta katsoessa tullaan siihen puhkipuhuttuun eläkeiän nostamiseen ja työurien pidentämiseen. Kun eliniän odote kasvaa, ja tulevaisuudessa ikääntyvät ihmiset ovat aiempia ikäpolvia paremmin koulutettuja, ja monessa suhteessa terveempiä, on itsestään selvää että työuran pituutta on lisättävä.”

Tämä on suuri eläkepoliittinen kysymys. Mutta se liittyy myös terveyteen. ”Me-hän olemme hyvin työsuuntautunut ja työkeskeinen yhteiskunta. Lähivuosina ja vuosikymmeninä jää eläkkeelle ikäluokkia, joille eläkkeelle jääminen on mentaalinenkin riski. Kun sisältörikas ja merkityksellinen työ, johon on saatu hyvä koulutus ja kokemus, kun se yksi kaunis päivä loppuu.”

Eläkeiän nostamisesta ja työurien pidentämisestä tarvitaan Laihon mielestä edelleen laaja ja syvällinen keskustelu. Sillä on suuri vaikutus hoivapalvelukuvioon.

Miten kolmatta ikää pitäisi varautua elämään

Laiho muistuttaa, että me voimme itse synnyttää elämäntavallamme nopeasti aktivoituvaa palvelun tarvetta. ”Esimerkiksi runsaan alkoholinkäytön seurauksena – ja en edes puhu suurkuluttajista – vanhuuteen liittyvä alkoholidementia on kasvussa. Parhaillaan tulee tietoa siitä, että nykyisille vanhusikäluokille, jotka elävät vapaaherrojen ja herrattarien elämää, kehittyy herkästi alkoholiongelman.” Koska Laiho on TEM:n virkamies eikä STM:n, hän ei ala puhua alkoholipoliittisista rajoituksista joilla ei luultavasti olisi mitään vaikutusta eläkeläisten juomiseen, vaan tähdentää omaa vastuuta.

”Tällaiset yllättävät tekijät voivat vaikuttaa palvelutarpeeseen ja palvelujärjestelmään. Siitä tullaan ennaltaehkäisyn mahdollisuuksiin”, sanoo Laiho. ”Kuinka ihmisten itsensä tulisi valmentautua tähän kolmanteen elämään kun lapset ovat isoja ja ollaan työelämän ulkopuolella. Kuinka itse varaudutaan siihen, että kolmas elämä on hyvä elämä.”

”Ihmisen pitäisi viimeistään 50-vuotiaana ruveta miettimään, mitä odottaa vanhuudeltaan. Ja silloin pitää miettiä esimerkiksi asumista. Merkittävä osa asunnokannasta on edelleen sellaista, että jos liikkumisen tai aistien suhteen tulee rajoitteita, asunnossa ei voi asua. Ratkaisu ei voi olla se, että heti tullaan julkisen palvelujärjestelmän piiriin”, Laiho sanoo.

”Kysymys on siis siitä, miten näemme hyvinvointiyhteiskunnan roolin omassa elämässämme. Mikä on yhteisvastuullisesti rahoitetun systeemin rooli ja tehtävä, ja mistä me itse kannamme vastuun.”

Asuntovarallisuus hoivan rahoituslähteenä

”Suomi on omistusasuntoyhteiskunta. Nyt ikäihmisistä noin 90 % asuu omassa asunnossaan eikä tämä tilanne varmaan tulevaisuudessa oleellisesti muutu. Eikö sitä omaisuutta, joka on aktiiviaikana kerätty ja johon on asuntolainakorkojen verovähennysoikeuden kautta myös saatu aika hyvä julkinen tuki, voisi hyödyntää oman ja ajan myötä kasvavan palvelutarpeen rahoittamiseen?”

Nyt korjataan satoa siitä vuosikymmenien hokemasta että koko maa on pidettävä asuttuna”, Laiho sanoo.

”Mitä olisivat yksilön ja yhteiskunnan kannalta fikset tavat kehittää malleja, joissa tätä varallisuutta voidaan hyödyntää palvelujen maksamiseen? Ympäri vuorokautisen palvelun hinta rehellisesti laskettuna on vähintään 125 euroa vuorokausi. Hoivakodissa kustannus nousee asuminen mukaan lukien 4.500 euroon kuukaudessa. Nykyinen keskieläke on vajaat 1500 euroa brutto. Ei tule olemaan monta ihmistä, joiden nettoeläkkeellä maksaa tuollaiset kustannukset, mutta jonkin osan voi maksaa”, sanoo Laiho.

”Varallisuuden fiksu hyödyntäminen on siis tarpeellista. Toisaalta julkisen vastuun piiriin kuuluvassa vanhuspalvelujärjestelmässä pitäisi pystyä muuttamaan asiakasmaksustrategiaa niin, että asiakkaat maksavat enemmän kuin nyt. Nämä ovat ne kaksi reittiä, joita pitkin vaihtoehtoisia rahoitusmalleja voi hakea. Molempia tarvitaan.”

Laiho toteaa, että KELA korvaa huomattaviakin määriä vanhusten asumismenoja riippumatta siitä asuuko omistus- vai vuokra-asunnossa. Kunnan järjestämän ympärivuorokautisen hoivan asiakasmaksut ovat kustannuksiin nähden verrattain pieniä. Ne voivat kyllä olla 85 % tuloista, mutta omaisuuteen ei kajota. Laihon mielestä tuntuisi oudolta, ellei omaisuudesta lähdettäisi hakemaan ratkaisumalleja.

Voidaan ajatella, että jos KELA maksaa osan asumiskustannuksista ja kunta kotikäynnit, niin eikö sen sijaan asunnon myymällä voisi rahoittaa esimerkiksi pitkänkin ajan vuokrat ja sen ajan kotipalvelut.

Asuntojen käyttö ei kuitenkaan toimi kaikkialla Suomessa. Laiho huomauttaa, että aluerakenteen eriydyttyä on alueita joissa ei ole todellista asuntokysyntää, eikä asuntovarallisuudella ole arvoa. Tai on vain käyttöarvo niin kauan kuin siinä asuu, mutta kukaan ei osta sitä. Rahoitusmalli toimii siellä missä asuntomarkkina toimii, eikä se toimi syrjäseuduilla.

”Tarvitaan eri alueille erilaiset ratkaisut, enkä tällä hetkellä käsitä miten se ratkaistaan. Nyt korjataan satoa siitä vuosikymmenien hokemasta että koko maa on pidettävä asuttuna”, Laiho sanoo. ”Omistusperusteisessa asumisjärjestelmässä kun markkina romahtaa alta, työtönkään ei liiku, ja toisaalta Helsingin seudun asuntomarkkinatilanteella, jatkuvalla ylikysynnällä on myös valtavat vaikutukset kansantalouden kokonaisuuteen, siihen kokonaisuuteen, johon hoivankin rahoitus pohja perustuu.” Näyttää siis ilmeiseltä, että asuntopolitiikallakin olisi jotakin tekemistä hoivarahoituksen taustamuuttujana.

Asuntojen käyttö edellyttää uusia finanssituotteita

”Käänteiset asuntolainat eivät ole olleet meillä mikään menestystarina”, sanoo Laiho. ”Ne ovat todennäköisesti tämän hetken vanhussukupolvelle ilmiönä outo. Mutta se perässä tuleva vanhusjoukko, joka tulevina vuosikymmeninä näitä palveluja tarvitsee, tulee olemaan toisenlainen porukka. Se on paremmin koulutettua ja se on tehnyt pitemmän työuran, monella on kohtuullisen hyvät työeläkkeet, ja asuntovarallisuus säilyttää arvonsa ellei asu seudulla, jolla ei ole kysyntää. Heillä on enemmän kokemusta finanssi-instrumenteista. Eikä heille voisi kehittää tuotteita, joissa olisi win-win-tilanne. Että yhteiskunnan maksurasite pienenee, mutta toisaalta vanhus itse ja hänen perikuntansa eivät myöskään jäisi nuolemaan näppejään.”

”Vielä pitkään ihmisiä varmaan vähän hirvittää ajatus omaisuutensa syömisestä, että olen ikäni veroja maksanut enkä saa järjestelmältä mitään. Tämä on psyko-logis-kulttuurinen kysymys. Sen pehmentämiseksi rahoituslaitosten olisi nyt tärkeää miettiä vaihtoehtoisia malleja.”

”Vielä pitkään ihmisiä varmaan vähän hirvittää ajatus omaisuutensa syömisestä, että olen ikäni veroja maksanut enkä saa järjestelmältä mitään. Tämä on psyko-

logis-kulttuurinen kysymys. Sen pehmentämiseksi rahoituslaitosten olisi nyt tärkeää miettiä vaihtoehtoisia malleja.”

”Itse olen pohtinut sellaista ratkaisua – puhun nyt vaikka itsestäni – että myisin asuntoni erityislaatuksella sopimuksella jollekin luotettavalle ja ammattitaitoiselle valtakunnalliselle kiinteistönomistajayritykselle. Oli se sitten yleishyödyllinen tai voittoa tuottava. Olennaista on, miten kuvio järjestetään. Miten asunto asteittain myydään sille firmalle. Miten rahavirta minun ja ostajan välillä kulkee. Miten systeemi tunnistaisi sen, että voinkin yks kaks kuolla ja kupsahtaa.”

”En möisi kerralla kaikkea pois vaan varmistaisin asteittain sen, että kuvio toimii, ja lisääntyvää hoivapalvelua varten on maksukykyä. Ja kun kuolla kupsahdan, loppuclearauksen voivat tehdä mahdolliset perilliset tämän ostajan kanssa win-win-periaatteella. Silloin mallin yhteiskunnallinen hyväksyttävyys kasvaisi.”

Laiho on toisaalla tuonut esiin Wienin mallin Itävallasta. Osavaltion lainsäädäntöön perustuen voidaan vanhuksen omaisuudesta periä tietty osa palvelukustannusten kuittaamiseen. ”Siitä syntyi kauhea äläkkä, että viedään omaisuus ja asuntonkin että saisi palveluja. Tämä kertoo siitä, kuinka tunteenomainen ja vaikea tämä asia on. Se on ymmärrettävää ja inhimillistä. Sen takia tarvitaan vaihtoehtoisia malleja, jotka aidosti ottavat huomioon kaikkien asianosaisten edun. Win-win-malli voisi toimia.”

”Uskon kuitenkin, että ihmiset alkavat miettiä itse tätä asiaa. Että miten varmistaa omien palvelujensa saamisen. Tällaisia ratkaisuja tehdäänkin. Saatetaan myydä asunto ja vaihtaa se asumisoikeusasuntoon, jolloin jää rahaa yllättävien käänteiden varalle”, Laiho sanoo.

Senioriasumista järjestetään omaehtoisesti

”Palveluasumiseen tai vanhusasumiseen tai senioriasumiseen tarvitaan ihan uudentyyppisiä tuotteita. Jos joku rakentaa samalla sabluunalla palvelutaloja pitkin Suomea ja sinne keräännyttään 11.30. ruokasalin ovelle odottamaan lounasta ja sen jälkeen mennään mököttämään omaan kämppään, ei me sellaisia haluta. Emme me mene niihin. Sellainen konsepti voi menettää kysyntänsä hyvin nopeasti, ellei palvelu uudistu eikä asiakas ole lähtökohta”, Laiho varoittaa.

”Tämä ilmiö että Arabianrantaan on valmistunut As Oy Loppukiri, tai Jätkäsaaren Kylä Kaupungissa, kertoo että ihmiset haluavat itse määritellä mikä on heidän ympäristönsä vanhana, ja minkälaisessa palvelukuviossa halutaan olla. Eivät he

halua, että joku hoitaja astuu ovesta sisään univormu päällä ja sanoo että nyt mummo nokkamuki eteen.” Tämä visio ennakoi sitä, että ainakin osa eläkeläisistä aikoo omin toimin keventää hoivajärjestelmän taakkaa. Järjestelmän, jonka monet eivät usko kuitenkaan voivan vastata tarpeisiinsa.

Palvelujärjestelmässä on runsaasti asioita, joilla on yhteys asumisen malleihin.

Miten estettäisiin raskaan palvelutarpeen syntyminen

”Arvioidaan, että ihminen käyttää elinkaarellaan eniten palveluja – eli aiheuttaa palvelurasitetta – ensimmäisen elinvuotensa, ja siitä päästä on vaikea lyhentää, ja sitten viimeiset viisi vuotta. Ratkaisu ei ole kuolla viisi vuotta aikaisemmin”, sanoo kehitysjohtaja.

Suuret kustannukset syntyvät erikoissairaanhoidossa. Siellä on paljon sellaisia vaikeita sairauksia, joita ei pysty itse ennalta ehkäisemään. ”Mutta sitten on hoi-vapuoli, pärjääminen. Terveyskeskusten vuodeosastoilla ja vanhainkodeissa on ihmisiä vain sen takia, että heidän asuntonsa ei mahdollista arkielämää. On kynnyksiä, ei ole hissiä. Tilat eivät mahdollista kotiavustajan apua. Millä palvelukonseptilla siirrettäisiin mahdollisimman pitkälle raskaan palvelutarpeen syntymistä?”

”Jos vanhus herää yöllä mennäkseen vessaan, kompastuu kynnykseen ja murtaa lonkkansa ja on kaksi kuukautta vuodeosastolla, hän ei uskalla palata kotiin koska on laitostunut. Ihminen laitostuu noin viidessä vuorokaudessa. Tarvitaan elinympäristöön ja sen esteettömyyteen ja turvallisuuteen liittyviä toimenpiteitä.”

”Päivittäisessä elämässä alkaa tarvita pientä apua. Kuten peseytymiseen, pukeutumiseen, ruokailuun, asiointiin. Kuinka me tämän pienen avun organisoimme? Ei voi olla niin, että kun ilmestyy pieniä ongelmia, mennään heti kunnan palveluasumisjonoon”, Laiho manaa. ”Siellä kustannukset olisivat äkkiä satoja euroja viikossa.”

”Meidän näkökulmasta, siis ajatellen TEM:n hallinnonala kokonaisuutena, lähdetään vahvasti siitä, että laatua ja tuottavuutta parannetaan monipuolistamalla tuotantotapoja ja tehostamalla kilpailua. Yrittäjyyden ja raja-aitojen ylittämisen kautta voi löytyä hyviä, uusia ratkaisuja”, kertoo Laiho.

”On uudistettava koko ajattelu. Mummolla pitää vaihtaa katosta lamppu, ja se voi olla kohtalokas liike jos putoaa tikkailta. Kun huoltoyhtiön mies käy vaihtamassa lampun, miksei hän voi samalla tuoda ruoka-annoksen ja katsoa muutenkin tilanteen. Ne olisivat niitä kevyitä palveluita, joilla lykätään raskaan palvelun tarvetta, ja jotka eivät olisi vanhukselle tai omaisille erityinen kustannusrasite”, Laiho hahmottelee.

”Meiltä puuttuvat vielä kevyen luokan palvelut. Meillä mennään kotona selviytymisestä liian suoraan avuttomuuteen ja raskaisiin palveluihin.”

Ympäristöministeriö korostaa sitä, että julkinen rahoitus kohdennetaan hoivakoteihin, joissa pystytään laitosten sijasta tarjoamaan ympärivuorokautinen hoiva. Mutta välimaastoa ei ole Laihon mukaan kehittämässä oikein kukaan. ”On joitakin kotipalveluyrityksiä, on jossakin määrin kunnan kotipalvelua ja kotihoitoa, mutta siellä on laaja harmaa alue jossa ihmiset jäävät aika yksin. Monella omaisella on tästä koemusta. On vaikea saada apua, jos omaiset eivät lähde sitä kustantamaan kotitalousvähennyksen turvin.”

Laiho on vakuuttunut siitä, että palvelukonsepteja ja tarjontakilpailua kehittämällä voidaan edistää terveyttä ja kotona asumista.

Koko systeemi on ajateltava uusiksi

Pitää uskaltaa ajatella uudella tavalla, vaatii Laiho. ”Meillä on hoitamiskeskineen ajattelu. Kun ihminen vanhenee, häntä hoidetaan. Oikein olan takaa ammatti-ihmiset hoitamalla hoitavat. Vanhuus ei ole sairaus, hoitamista tarvitaan silloin, kun ihminen on vakavasti sairas! Onhan meillä yleensä jotakin toimintakykyä niin pitkään kuin eletään. Haluaisimme itse olla elämämme ohjaimissa. Ammatillisen hoivan ylikorostusta sopisi vähentää. Pieniä palveluksia lisätä.”

”Edessä on suuri paradigman muutos, joka tuntuu olevan poliittiselle puolelle äärimmäisen hankala. Pitää ajatella uusiksi yksilön ja yhteiskunnan väliset velvoitteet ja suhteet ja rahoitusvastuut. Ja julkisen yhteisvastuullisen rahoituksen rooli. Pitää miettiä, miten estetään jatkuva kustannusten kasvu”, Laiho vaatii.

Laihon mielestä ei ole yhtä tapaa hoitaa tätä ongelmakenttää, vaan tarvitaan monta keinoa. Ei ole yhtä rahoituksellista temppua hoitaa rahoituspohjaa, vaan tarvitaan monia instrumentteja. ”Tässähän on taivas kattona, koko ajan voidaan vaatia lisää ja haluta enemmän ja keksiä enemmän velvoitteita. Niin on tehty ja nyt eletään velaksi julkisella sektorilla.”

”Edessä on suuri paradigman muutos, joka tuntuu olevan poliittiselle puolelle äärimmäisen hankala. Pitää ajatella uusiksi yksilön ja yhteiskunnan väliset velvoitteet ja suhteet ja rahoitusvastuut. Ja julkisen yhteisvastuullisen rahoituksen rooli. Pitää miettiä, miten estetään jatkuva kustannusten kasvu”, Laiho vaatii.

”Tiedetään tilanne, mutta ei tiedosteta, vaan halutaan kuvitella että voidaan jatkaa kuten tähänkin saakka. Pitäisi löytää miljardi euroa säästöä kuntien velvoitteista, mutta kukaan ei uskalla puhua näistä asioista. Näissä ne kustannukset kuitenkin syntyvät. Kunnat ostavat miljardilla vuodessa vanhusten ja vammaisten asumispalveluja yrityksiltä ja järjestöiltä ja tuottavat toisen mokoman itse. Volyymi kasvaa koko ajan. Ei meillä ole varaa tähän.”

Muutos tulee Laihon mukaan joka tapauksessa tavalla tai toisella. Joko se motivoituu vapaaehtoisena tai pitää tehdä pakolla.

”Tarvitaan sellainen keskustelu, jossa todetaan miten maailma on muuttunut siitä kun tämä systeemi rakennettiin”, sanoo Laiho. ”Yksityisten kotitalouksien resurssit ovat kasvaneet, julkisen sektorin suhteelliset resurssit kaventuneet. Kaikki on muuttunut ja systeemin lähtökohdat ja perusteet eivät ole entisinsään enää voimassa. Nyt on eri parametrit ja pitää olla erilainen systeemi.”

”Tässä on nyt lapsi ja pesuvesi. Meillä on hieno hyvinvointisysteemi, joka on syntynyt tietyn aikakauden tuotteena. Lapsi on hyvä lapsi, mutta jos emme uudista tapaa jolla se lapsi elää, se menee pesuveden mukana. Nyt on kysymys siitä, että jos ideologis-poliittisilla perusteilla ja asenteiden takia puolustetaan sitkeästi tätä mikä on 60-70-luvulla luotu, se menee pesuveden mukana koska sitten tulee se pakko. Sitten tulee se paniikkiromutus ja sanotaan että ne joilla on, maksakaa, ja kellä ei ole niin olkaa ilman, sillä nyt tämä on loppu. Jotta näin ei kävisi, on nyt luotava uusi systeemi jonka avulla lapsi pysyy hengissä.”

”Tämä on aika yksinkertainen kuvio. Ensinnäkin tarvitaan uudenlainen rahoitusvastuun jako. Mistä me itse vastaamme, mistä perhe vastaa ja mistä me yhteisvastuullisesti vastaamme.”

”Toiseksi pitää kehittää palveluja niin, että niiden kustannusrasite on pienempi, ja että ne takaavat sen että ihmiset pysyvät pitempään kotona ja voivat hyvin. Että he eivät tarvitse raskaita hoivapalveluja niin paljon kuin niitä on viime ajat tuotettu.”

”Tämä on hirvittävä vaatimus ammattiryhmille ja järjestelmälle. Mutta olemme siinä vaiheessa, että tämän voi tehdä joko nätisti, tai sitten tämä tapahtuu rumasti.”

Laiho muistuttaa uudelleen ihmisten omista hankkeista. Ja hän on havainnut, että missä ikäihmisiä tai kohta eläkkeelle meneviä kokoontuu, kohta joku sanoo että ei meitä sitten kuitenkaan hoida kukaan. Että itse meidän pitää löytää ratkaisut. ”Tämähän todistaa, että kansalaiset tiedostavat mitä on tapahtumassa. Heillä on valmius pohtia tätä asiaa, vaikka poliitikoilla ei ole.”

VATT julkaisi syyskuussa 2013 kuluttajatutkimuksen, jonka mukaan monet ihmiset ovat valmiita maksamaan vanhuuden palveluista itse varsin huomattavia summia. ”Laskelmien mukaan ei eläke siihen riittäisi mitä ollaan halukkaita panostamaan, vaan ilmeisesti aiotaan realisoida omaisuutta”, Laiho kertoo. ”Mutta maksuhaluiset haluavat sitten itse valita palvelun ja tuottajan.” Valintamahdollisuutta on tarjottu myös palvelusetelien kautta, joiden arvoa voi jatkaa omalla rahalla. ”Aika kypsyy. Puolueet tulevat sitten kansalaisten perässä”, uskoo Laiho samaan tapaan kuin tähän reportaasiin haastateltu Jyväskylän apulaiskaupunginjohtajakin.

Paineita voi helpottaa markkinatarjonnalla

”Yhteiskunnan tasolla muutos olisi helpompi, kun kehitettäisiin tuoteideoita joilla toimintarakenteet muuttuvat”, sanoo Laiho. ”Suureksi osaksi kaikki kietoutuu asumiseen ja asuntovarallisuuden hyödyntämiseen. Tarvitaan tuotteita, jotka ottavat huomioon perinteisen kodinomistajayhteiskunnan tunteet ja tunteen, että kyllä nyt jotakin pitää lapsille jättää.”

”Rakenteellinen päätöksenteko on pitkälti kunnallispoliitikkojen käsissä, jotka päättävät mitä palveluja tuotetaan ja ostetaan. Jos he näkisivät mahdollisuuden turvata palvelut uudistamalla niiden tuotanto ja kohdentamalla ne viisaasti, avautuisi valtavasti mahdollisuuksia kehittää kevyempiä palveluita ja tuottavuutta”, Laiho visioi. Mutta ei hän oikein tunnustavasti uskonut, että ongelma ratkeaa poliitikkojen aktiivisilla päätöksillä. Yleensä Suomessa tehdään aitoja päätöksiä vain pakon edessä, ja jos tilanne on riittävän huono ja paniikkiraja ylitetään, ne voivat merkitä korjausten sijasta romuttamista.

Poliittinen päätäntä kietoutuu työmarkkinaetuihin. ”On myös linnakkeita, joiden tehtävänä on varmistaa ettei saavutettuja etuja menetetä”, Laiho muistuttaa. ”Nyt joudutaan puuttumaan työvoimavaltaisen palvelusektorin toimintatapoihin ja

henkilöstörakenteisiin ja pätevyysvaatimuksiin. Neljän vuoden koulutuksen saaneet henkilöt täyttävät liinavaatekaappeja ja kantavat puurotarjottimia. Onhan se erilainen kustannus kuin jos olisi avustavaa henkilökuntaa, jonka koulutusaika olisi todellista tehtävää vastaava ja joiden vaihtoehtona on olla työttömänä kotona.”

”Pian joudutaan käymään kova keskustelu niiden tahojen kanssa, joille nykyinen järjestelmä on taannut paljon etuja. Ja monessa kunnanvaltuustossa enemmistö on kunnan työntekijöitä. Siksi tämä on kompleksinen asia”, Laiho huokaa. ”Eivät kunnat omilla tekemisillään pysty tätä ratkaisemaan. Mutta esimerkiksi palveluasumista siirtyy koko ajan järjestöjen ja yritysten hoidettavaksi, kuntien osuus on jo alle puolet tuotannosta.”

”Itse lähtisin purkamaan paineita markkinatarjonnan kautta, joka loisi muutosta. Toivoisin, että kiinteistöbisneksen suuret toimijat ja rahoituslaitokset loisivat asuntovarallisuuden hyödyntämisen uusia malleja. Sitä kautta tuleva vanhusporukka, me hyvin koulutetut ihmiset jotka jäämme eläkkeelle, ja ymmärrämme että itsekkin pitää miettiä näitä asioita, saamme vaihtoehtoja tarjolle. Jos minä nyt kävelen pankkiin ja sanon että aikanaan tarvitsen palvelukäyntejä päivällä ja yöllä ja se maksaa paljon, ja kysyn mitä tässä voisi pääomansa kanssa tehdä, niin tokkopa siellä on mitään tuotetta tähän”, Laiho arvelee.

”Peruskysymys on kustannusvastuun uusjako, tai sitten tulee katastrofi”, pelkistää Laiho.

Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Utriainen, Jyväskylä

Pekka Utriainen on Jyväskylän sosiaali- ja terveystoimesta vastaava apulaiskaupunginjohtaja. Utriainen on puhunut kunnallisten palvelusetelien puolesta.

Jyväskylä on kunnallisten palvelusetelien edelläkävijä. Apulaiskaupunginjohtaja Pekka Utriainen aloittaa keskeisestä edellytyksestä: ”Jyväskylä on riittävän suuri alue, jotta täällä pystytään hyödyntämään markkinaa. Ei ole yksi tai kaksi tuottajaa, vaan alunperinkin useampia.” Palvelusetelien idea on asiakkaan valinnanvaran lisääminen, joten tarjontaa pitää olla olemassa tai luotavissa.

”Vuonna 2004, kun tämä homma aloitettiin ja avattiin palvelusetelimarkkinaa nimenomaan kotihoidossa ja vanhusten huollossa, kolme yrittäjää ilmoittautui palvelusetelituottajiksi”, kertoo Utriainen. ”Syksyllä 2013 markkinoilla on jo yli 250 yritystä. Osa yrityksistä on jo laajentanut maakunnan ulkopuolelle. Osassa on

jo ulkomaita myöten käynyt katsojia esimerkiksi Venäjältä ja Kiinasta Hong Kongista, tutkimassa miten julkinen ja yksityinen sektori voivat toimia kumppanuudessa.”

Kaupunki purki jonot ja säästi miljoonia

Keskeiset hyödyt ovat Utraisen mukaan kilpailun tuloksia. Asiakas kilpailuttaa valinnoillaan. Tuottajat hinnoittelevat itse itsensä. Kaupunki arvioi mikä on palvelusetelin arvo. ”Tiedämme markkinahinnat suurin piirtein. Kaupungissa on lähdetty siitä että setelin täytyy peittää asiakkaan kustannukset siten, että omavastuu olisi sama kuin kaupungin omissa palveluissa. Se on siis ollut hyvin tasavertainen, mutta minusta hinnoittelua on porrastettava jatkossa sen mukaan, miten välttämätön se palvelu kaupungin järjestettäväksi on”, Utriainen sanoo.

”Setelijärjestelmä on tuonut kaupungille taloudellista hyötyä ja jonot on onnistuttu purkamaan”, Utriainen todistaa.

”Hanke lähti liikkeelle siitä että haluttiin kokeilla kumppanuutta yritysten kanssa ilman mitään massiivisia kilpailuja. Haluttiin tarjota pienille yrittäjille tasavertaiset mahdollisuudet päästä kunnan kanssa yhteistyöhön, ja haluttiin nopeampi palvelu.”

Ennen palveluseteliä kaupungin erikoissairaanhoidossa oli jonoja, perusterveydenhuollossakin osin. ”Oli käytännössä 25 henkilön jono keskussairaasta eteenpäin. Jono purettiin osaksi niin, että tehtiin kotihoidon päähän palveluseteli, koska siellä oli suuri tulppa”, kertoo Utriainen. ”Luotiin joustava järjestelmä, jossa saatiin välittömästi kotiin apua kun ilmaantui kotiutustarve. Kenenkään ei tarvinnut jonottaa sitä että olisi suunnitelmat valmiina.”

”Puolitoista miljoonaa vuodessa oli ollut keskussairaalan ylimääräinen laskutus kunnalta siitä, että potilaat makasivat siellä turhaan, ja se purettiin. Meidän panostus oli 300 – 400.000 palveluketjuun, joten kaupungin nettohyöty oli yli miljoona euroa vuodessa heti.” Summa on pyöreä, selvä ja vaikuttava.

”Kaupungille tämä oli erittäin taloudellinen ratkaisu. Keskussairaalan resurssit saatiin siihen käyttöön mihin ne on tarkoitettu. Ja palvelu parani. Olihan se hyvä koko yhteiskunnan kannalta”, iloitsee Utriainen.

”Sitten on saatu se hyöty, että yritykset ovat investoineet tänne päiväkoteihin, palveluasumiseen ja niin edelleen.”

”Kotiapu on hyvää ennalta ehkäisevää lastensuojelua. Meidän ammattilaiset ovat sitä mieltä, että kun lapsiperheillä on tarpeeksi murheita kotona, niin kun joku menee tilapäisesti auttamaan muutamaksi viikoksi, sillä on ratkaiseva merkitys siihen että saadaan ongelmien pahin kärjistyminen ehkäistyksi. Siihen saatiin palveluseteli. Samoin siihen tilanteeseen että lapsi on sairaana ja vanhempien pitää mennä töihin.”

”Kun alueella on paljon yrityksiä, kapasiteettia saatiin nopeasti ja juuri silloin kun asiakkailta oli se avun tarve”, kertoo Utriainen. Järjestelmä on edullinen verrattuna siihen että olisi mitoitettu kunnan oma palvelu maksimikapasiteetin mukaan.”

”Päivähoitoon on saatu palvelusetelit, päiväkoteihin, sitten on parisuhdeneuvontaa ja terapiaa ja sinne on saatu, suun terveydenhoitoon, ja sitten ympärivuorokautiseen palveluasumiseen”, Utriainen listaa.

Epäluulot voitetaan, kun tulokset näkyvät

Palvelusetelihanke aiheutti poliittista debattia. Järjestelmän käyttöönottoa vastustettiin.

Utraisen mukaan erityisesti vasemmisto vastusti sitä jyrkästi. ”Sanottiin että yksityistään kunnalliset palvelut ja vain rikkaat saavat palveluja. Sanottiin että tulee eriarvoisuutta. Laatua epäiltiin, että ne vain rahastavat ja palvelu on sitä ja tätä.”

”Kun ensimmäiset kotihoitoalueet otettiin palveluseteliin, poliitikot kävivät itse haastattelemassa asiakkaita, kun heillä oli siellä tuttuja. Kun siitä päästiin alkuun, poliittinen vastarinta murtui nopeasti.”

”Kun ensimmäiset kotihoitoalueet otettiin palveluseteliin, poliitikot kävivät itse haastattelemassa asiakkaita, kun heillä oli siellä tuttuja. Kun siitä päästiin alkuun, poliittinen vastarinta murtui nopeasti. Kotihoidosta voitiin laajentaa palveluasumiseen, omaishoitajien sijaispalveluun, päivätoimintaan vanhuksille, erilaisiin tukipalveluihin, siivoukseen, sitten lapsiperheiden tilapäiseen kotiapuun. Se oli aivan erinomaista, sillä 1990-luvun säästöpainneissa lapsiperheiden kodinhoito-palvelut oli purettu.”

”Kunnassa on mentävä pienillä askelilla koska kaiken poliittinen vastustus on aina voimakasta. Sitten kun alkaa se väestön imu, sitten kaikki alkaa tapahtua nopeasti. Poliitikot reagoivat yleensä jälkijättöisesti, mutta kun kansa alkaa pommittaa, sitten ollaan nopeisiin muutoksiin valmiita kun poliitikot haistavat sen.”

Kuntalaisten tyytyväisyyttä on mitattu. Utriaisien mielestä tyytyväisten ja erittäin tyytyväisten osuudet ovat sängen suuret. ”Esimerkiksi kotihoito, omaishoito ja siihen liittyvät tukipalvelut 2011: 73 % asiakkaista tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä. Lopulla 27 %:lla on sitten erilaisista asioista sanomista ja pari prosenttia tyytymättömiä. Ja joka on tyytymätön, se äänestää jaloillaan. Tulee kunnan palveluihin tai vaihtaa palvelun tuottajaa”, Utriainen sanoo. Ilman seteliä ei jaloilla äänestämisen mahdollisuutta olisi.

”Asiakkaista 93 % oli tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä palvelusetelillä tuotettuun palveluun. Äärimmäisen vähän on kaiken kaikkiaan tullut reklamaatioita tai ilmennyt yrittäjiltä väärinkäytöksiä. 10 vuoden aikana on ollut pari tapausta, missä meidän ammattilaiset ovat tutkineet onko tapahtunut väärinkäytös”, Utriainen kertoo. ”Minulle on tullut vain muutama tyytymättömän asiakkaan valitus. Ja jos joku on tyytymätön, hän voi soittaa suoraan minulle, sillä yhteystiedot ovat saatavissa ja sihteeri yhdistää heti jos tuollainen asia on.”

Väestön ikääntyminen tekee palvelusetelit välttämättömiksi

Väestö elää yhä pitempään yhä terveempänä ja eläkeajan ja hoivan rahoittaminen käy vaikeammaksi. Miten palvelusetelikonsepti sopii jatkossa eläkeläisten hyvinvointipalveluihin?

”Kun rahoitus ei riitä, pitää porrastaa sitä mitä voi saada perustason lisäksi”, Utriainen sanoo. ”Nythän jo hoitomaksut on porrastettu maksukyvyn mukaan. Näkisin sen niin, että kun yhteiskunta tuottaa palvelut, siinä on perustaso joka taa-taan kaikille ja maksaa x euroa ja maksut on porrastettu. Mutta sitten, jos joku haluaa asua väljemmin tai ottaa lisäpalveluja, se maksaa lisää, ja siihen sovelletaan itse vakuutuksen kautta maksettua omavastuuta tai porrastetaan palvelusetelin hinnoittelua. Jos jokin palvelu ei ole välttämätön, on päätettävä tukeeko yhteiskunta sitä palvelusetelin kautta jolloin omavastuun osuus on suuri, vai eikö tue ollenkaan.”

Omavastuut tulevat suurenemaan tavalla tai toisella. Vapaaehtoistyön merkitys korostuu. Palvelusetelin rooli tulee erityisesti korostumaan niille, joilla on mahdollisuus itse maksaa ylimääräisestä. Ja silloin tullaan käännteisiin asuntolainoihinkin. ”Uskoisin että moni työssäkäyvä harkitsee sitten eläkepäivikseen semmoista, että ostaa omakseen tai osaomistukseen asunnon senioritalosta, joka on käytännössä yhteisössä asumista, ja sitten vaihtaa omaisuuttaan lisähoivaksi joka ylittää kunnan tarjoaman standarditason.”

Utriainen on tarkkaillut sijoitusrahastoja, jotka näkevät varakkaissa senioreissa bisneksen. ”On luultavasti tulossa suuria finanssikeskittymiä, jotka rakentavat moderneja toimivia asumisyksiköjä, jotka ovat tavallista mutta esteetöntä asumista. Siihen liitetään liikuntamahdollisuudet, ravintolapalvelut ja kaupat lähelle, ja se on lähellä muuta yhteiskuntaa joten se voi hyödyntää muun palveluvalikoiman.”

Hoivapalvelun ohjauskeskus

Jyväskylässä on hoivapalvelun ohjauskeskus, johon integroidaan myös yksityinen palveluohjaus. ”Asiakkaathan tarvitsevat sellaista palveluohjausta kuin miten voi hyödyntää vakuutusta tai miten voisi hyödyntää yksityisiä palveluja”, sanoo Utriainen. ”Kunnan palveluohjauksen tehtävä ei tietenkään ole markkinoida niitä, eikä kaikkea ole tietojakaan, mutta on hyvä että jotakin osataan tarjoajista kertoa. Yksityistä palveluohjausta tarjoaa esimerkiksi yritys nimeltä Aaria Family.⁵ Sellaiset integroidaan tulevaisuudessa linkeiksi.”

Palveluohjauksen tarkoitus on näyttää asiakkaalle sopiva palvelu ja paikka, mistä päin Suomea hyvänsä. ”Jos joku haluaa siirtää omaisensa paikkakunnalta toiselle, yksityinen palveluohjaus kartoittaa mahdollisuudet tähän siirtoon ja hoitaa palvelut muuttopaikkakunnalle.”

Sosiaalipolitiikka on elinkeinopolitiikkaa

”Perusajatus on se, että hyvinvointipolitiikka on keskeinen osa elinkeinopolitiikkaa”, sanoo Utriainen. Sosiaalipolitiikasta puhui investointina jo Pekka Kuusi 1960-luvulla. Utraisen mielestä se on kasvukeskusten keskeinen menestystekijä.

”Sellaiseen kuntaan tulee asiakkaista alueen ulkopuolelta, joka hoitaa hyvinvointipalvelut hyvin, esimerkiksi terveyspalvelut. Suomesta ja myös ulkomailta. Kun tulee valinnanvapaus ja kun EU:n alueella siirrytään tähän ´raha asiakkaan mukana´ -palvelusetelisyhteisiin, se lisää mallikkaasti toimivien palvelujen kysyntää yli rajojen. Meillä olisi hyvät mahdollisuudet Venäjältäkin saada asiakkaita. Kotihoitoketjut ja päivähoitoketjut voivat laajentua Pietarin seudulle. Palvelumarkkinahan on aivan valtava tuossa itänaapurissa. Osaamista pitää myydä aktiivisesti ulkomaille.”

Suomessa moni kokee sosiaali- ja terveyspalvelut vain menotaakkana. Tai välttämättömänä pahana. Mutta siihen pitää löytää uusi näkökulma. Se edellyttää Ut-

⁵ Aaria Family Oy:n toimitusjohtajaa Siru Hannulaa on haastateltu tähän reportaasiin.

riaisen mielestä, että omavastuita lisätään, ja että ”raha seuraa asiakasta” –malli lähtee käyntiin. Silloin virkistyy sekä kunnallinen että yksityinen palvelutuotanto. Ja raha riittää kaikkeen, koska sitä tulee myös Suomen rajojen ulkopuolelta. Sosi-aali- ja terveystalvet ovat silloin myös tulolähde.

CASE-HAASTATTELUT

”Santeri”

Vanhusta kotona hoitava Santeri kertoo käänteisestä asuntolainasta.

Santerilla on iäkäs (86-vuotias) ja fyysisesti huonossa kunnossa oleva sukulainen, eläkkeellä oleva yrittäjä, joka kuuluu kaupungin kotihoidon piiriin. Hän on ollut monta vuotta käytännössä vuoteenomana. Huonon kuntonsa takia hän tarvitsee lisäapua. Kun vaihtoehtoja mietittiin, tärkeintä vanhukselle oli että hän pystyy olemaan kotonaan.

”Ostopalvelumahdollisuudet käytiin läpi. Kun mietittiin miten ne rahoitetaan, oli selvää että hän päätyy käänteiseen asuntolainaan”, Santeri kertoo. ”Hänelle itselleen päätöksen tekeminen oli melko lailla itsestään selvää. Toki hän mietti sitä, että perillisellekin jää rahaa ja pyrkii elämään säästeliäästi, mutta toisaalta oma mukavuus on tärkeä. Ja hän tietää hyvin, että jos kunto tuosta vielä huononee, ei hän enää pysty kotona olemaan. Että tämä malli ei välttämättä loputtomiin toimi, mutta näin eletään niin pitkään kuin se on mahdollista.”

”Asunto on 100 neliön velaton asunto Helsingin keskustassa. Arvo on noin 600.000 euroa. Laina hoitui yhdellä käynnillä pankissa. Pankki sanoi, että jos myöhemmin lisää tarvitaan, he voivat tehdä kotikäynninkin ottamaan nimet paperiin. He suhtautuivat hyvin joustavasti. Nordealle, joka on Sedän pankki, oli juuri tullut tämä tuote, joka sitä ennen oli vain Hypoteekkiyhdistyksellä.”

Kun olette hänen perillisensä, oliko vaikea hyväksyä että näin tehdään?

”Ei mitenkään vaikea. Se on kuitenkin hänen omaisuutensa. Jos siitä jotakin jää, se on lahja minulle, mutta en minä sitä niin osaa nähdä että sen kaiken pitäisi minulle päätyä. Olen aina lähtenyt siitä, että hänellä on oikeus käyttää omaansa miten hyväksi näkee.”

Lainakassa antaa vapautta ja pelivaraa

”Jos näin ei olisi tehty, optiot hoidon järjestämiseen olisivat olleet vähissä”, sanoo Santeri. ”Setä olisi joutunut vanhainkotiin, eikä se ajatus sopinut hänelle millään muotoa. Oli tärkeää pystyä asumaan kodissaan, jossa voi tehdä voimiensa puitteissa mitä haluaa. Vaikka ottaa viinaa. Hoitolaitoksessahan se ei olisi mahdollista. Hän haluaa olla oman elämänsä herra mahdollisimman pitkään, ja minusta on oikeus ja kohtuus että niin voi myös toimia.”

”On vanhuksia, joita ajatus yksin kotona olemisesta pelottaa”, Santeri huomauttaa. ”Silloin tietenkin on järkevää mennä vanhainkotiin. Sukulaiselleni ei ole mikään ongelma olla yksin kotona. Toisaalta kaupunginkotihoito pyrkii siihen, että ihmiset voivat olla mahdollisimman pitkään kotona, koska heille se on halvempi ratkaisu.”

”Asuntovarallisuuden kautta on järjestetty niin, että Setä pystyy olemaan kotona ja saa tarvitsemansa hoidon. Vaihtoehto olisi ollut vanhainkotipaikka, joka tulisi yhteiskunnalle kalliimmaksi ja huonontaisi hänen elämänsä laatua. Käänteinen asuntolaina oli siis aivan oikea ratkaisu.”

Sedällä käy kolme kertaa vuorokaudessa kaupungin työntekijät, ja sitten eri käynneillä muut palvelut mitä hän tarvitsee. Ne on sitten maksettava rahalla.

”Nämä ostetut lisäpalveluksethan eivät sinänsä ole hirvittävän kalliita, vaan kysymys on tuhansista vuodessa. Että ei suinkaan edes kymmeniä tuhansia. Sukulaisia voi pelottaa, että omaisuus menee kokonaan, mutta eihän se ole edes teoriassa mahdollista kun lainaa ei voi saada kuin puolet tai kaksi kolmasosaa asunnon arvosta. Jos lainaa nostaa vaikka 100.000, sehän on tilillä ja sitä käytetään tarpeen mukaan eikä panna sileäksi. Tämän option avaamisen ei pitäisi olla kovin korkea kynnyksen takana”, sanoo Santeri.

”Sedällä on kohtuullinen eläke, ja tämä järjestely varmistaa että raha riittää. Pelivaran ajatus on tärkein.”

”Erityisen tarpeellinen tämä pelivara oli, kun setä oli pitempään sairaalassa ja 85 % eläkkeestä alettiin periä hoitomaksuna. Silloin lainakassaa tarvittiin asunnon ylläpitoon, jotta hänellä oli koti mihin palata”, Santeri sanoo.

”Mitä sitten tapahtuu kun kunto ei enää kerta kaikkiaan riitä kotona olemiseen, siitä ei ole puhuttu suoraan. Mutta eihän sitten ole muita vaihtoehtoja kuin siirtyä

hoitolaitokseen. Niitä on yksityisiä ja kunnallisia ja todennäköisesti se olisi sitten kunnallinen. Hänhän kuuluu kotisairaanhoidon piiriin ja on siinä putkessa jo. Hoitopaikka varmasti löytyy heti kun tarvitaan.”

”Nykyisestä vanhustenhoidosta minulla on ollut vain hyviä kokemuksia. Setähän on ollut pitkiäkin aikoja sairaalassa. Vuorottelu kodin ja sairaalan välillä ja koti-sairaanhoido ovat toimineet todella hyvin. Enpä tiedä, olisivatko yksityiseltä puolelta ostetut palvelut tai yksityinen sairaala edes parempia”, arvelee Santeri.

”Setä on kertonut järjestelystä hyvin avoimesti tutuilleen. Hänen luonteensa mukaan on kertoa miten asiat ovat eikä salailla mitään”, sanoo Santeri.

”Omia vanhempiani ja muita sukulaisia neuvon ehdottomasti ottamaan käänteisen asuntolainan, jos tuntuu epävarmalta riittävätkö tulot vanhuudessa. Minä en koe että se on minulta pois. Tunnen kyllä ihmisiä, jotka vahtivat jokaista senttiä jonka tulisivat saamaan perintönä.”

”Linda”, 84, leski, entinen kotirouva, Helsinki

Linda kertoo omasta talousratkaisustaan mutta vain nimettömänä. Hänelle käänteisen asuntolainan ottaminen on ollut hyvä ratkaisu, mutta hän ei ole halunnut kertoa siitä kenellekään muille kuin lapsilleen.

”Olen aikanaan mieheni kanssa hoitanut lapseni ja antanut heille hyvän koulutuksen ja kaikilla heillä on asiat hyvin”, Linda perustelee ratkaisujaan.

”Sitä paitsi he ovat jo saaneet mieheni jälkeen perintönsä koska myin silloin meidän vanhan asuntomme ja muutin pienempään joten se, mikä on jäänyt minulle on minun ja minä voin ratkaista mitä sen kanssa teen”, hän kertoo.

”Minun jälkeeni jäävän perinnön määrä ei muuta heidän elämäänsä suuntaan eikä toiseen, rahat menisivät ehkä sijoituksiin, joita heillä on jo ennestäänkin, lisäksi maksetut asunnot ja kesäpaikat”, Linda jatkaa.

”Sitä paitsi he ovat kyllä itse minulle sanoneet, että on minun asiani kuinka omat raha-asiani järjestän.”

”Ongelma on oikeastaan sellainen, että minut on aikanaan kasvatettu siten, että omaisuus vain karttuu ja lopulta se jätetään kokonaisuena perinnöksi. Nyt kun en enää kartuta mitään ja olen itse asiassa ryhtynyt käyttämään sitä mitä minulla on, tuntuu kuin toimis juuri päinvastoin kuin olen aina oppinut ajattelemaan.”

”Siksi tästä on vaikea puhua kun se tuntuu edelleen vähän niin kuin olisi pettämässä lapsiani vaikka en oikeastaan tunne olevani heille mitään velkaa”, Linda selittää.

Lindan tarina on tiettyyn pisteeseen asti tyypillinen tarina suomalaisten varallisuuden kehittämisestä.

”Minä ja mieheni säästimme ensin aika pitkään viisi-kuusikymmenluvulla ennen kuin saimme ensimmäisen asuntolainan. Myös meidän molempien vanhemmat auttoivat koska heillä olisi siihen varaa. Olimme ensin molemmat töissä, mutta kun perhe sitten kasvoi, minä jäin kotiin. Muutimme muutaman kerran isompaan asuntoon ja jossain vaiheessa saimme mieheni puolelta perinnön joka käsitti pääasiassa metsäomaisuutta Pohjanmaalla”, Linda muistelee.

”Silloin saimme vanhat lainat ja aravat maksettua ja pääsimme muuttamaan aika väljiin oloihin Helsingin Kruununhakaan. Lapset olivat jo teini-iässä jolloin tilaa tarvittiin paljon ja oli mukava olla keskustassa missä oli hyvät koulut ja harrastukset.”

”Minä en koskaan ollut mikään lähiöihminen, pidän merestä ja maaseudusta tai sitten Helsingin kantakaupungista.”

Lindan mies oli koulutukseltaan diplomiekonomi ja hyvässä asemassa pankissa joten perheen tulot olivat keskimääräistä korkeammat, joskaan he eivät koskaan kuuluneet keskijohtoa korkeampaan tuloluokkaan. Lindan oli kuitenkin mahdollista pysyä kotirouvana vaikka hänelläkin olisi ollut opettajan koulutus ja aika-ajoin halua palata työelämään.

”Se vain sitten jäi ja mitä kauemmin olin työelämästä poissa, sitä vaikeammalta paluu tuntui. Olisi pitänyt opetella kaikenlaisia uusia metodeja ja se tuntui kovin vieraalta.”

Osaltaan juuri kotirouvaksi jääminen aiheutti sen, että Lindalla ei ole omalta työuraltaan juuri muuta kuin kansaeläke ja muut tulot ovat miehen jälkeistä leskeneläkettä.

”Kyllä sillä periaatteessa tulisi toimeen kun minun nykyinen asuntoni on maksettu ja vastike on kohtuullinen, mutta ei minulla kuitenkaan oikein mitään ylimääräistä mielestäni ole ollut”, hän jatkaa.

”Siksi päätin tehdä sellaisen sopimuksen, että voin käyttää asuntoani vastaan jonkin verran rahaa sellaisiin ylimääräisiin kuluihin”, Linda kertoo.

-Ensinnäkin halusin hoitaa sillä tavalla putkiremontin kustannukset ja järjestää asiat niin, että minulla olisi pelivaraa jos joudun vaikka johonkin lääketieteelliseen operaatioon tai sellaiseen.

”Mutta kyllähän minä olen nyt viimeisen parin vuoden aikana niillä rahoilla jonkun verran matkustanutkin ja on se tuntunut aika hyvältä. Minulla meni monta

vuotta etten käynyt missään ja kun kuitenkin osaan hyvin sekä englantia että saksaa niin olen halunnut vähän katsella maailmaa kun vielä olen niin hyvässä kunnossa”, että jaksan reissata.

”Minulle tämä on hyvä järjestely kun lapsenikin sen ovat hyväksyneet, mutta en halua että siitä kukaan muu tietää mitään. Omat raha-asiani ovat omiani”, Linda toteaa lopuksi.

Linda ei ole haastateltavan oikea nimi.

LIITTEET

Liite 1

KINNULAN KUNTA HOIVA-ALAN PIONEERINA

Hoiva-alan pienyrittäjyyden ja kunnan yhteistyöllä "tuomitusta kunnasta" tuli menestystarina. Kuntaa johti 2004-2013 teollisuudessa, opettajana ja kuntasektorilla työskennellyt insinööri Juha Urpilainen. 2.000 asukkaan kunta päätti pysyä itsenäisenä. Hoiva-alasta kehitettiin Kinnulaan palveluelinkeino, jonka kysyntä kasvaa. Kunnan talous oli lamankin alkuvuosina voitolla. Viime vuosina se on ajautunut kriisiin sanomalehti Keskisuomalaisen mukaan muun muassa erikoissairaanhoidon kustannusten takia.

Nyt jo entisen kunnanjohtaja Urpilaisen haastattelu on alun perin tehty toiseen yhteyteen, jossa lähtökohtana ei ollut vanhuuden hoivapalvelujen tulevaisuus. Kinnulan mallia on kuitenkin alettu tarkastella myös siitä näkökulmasta. Siksi sisällytämme sen soveltuvin osin tähän reportaasiin.

Vastaus kasvavaan kysyntään

"Mitä syvempi lama, sitä enemmän meillä on asiakkaita", sanoi kunnanjohtaja Juha Urpilainen vuonna 2010. "Me" tarkoittaa kuntaa ja sen yrityskansalaisia, jotka tekevät tiivistä yhteistyötä – ja yritysten asiakkaita ovat paljolti toiset kunnat. Kinnulan kunta sijaitsee hallaisella Suomenselällä, sen väkiluku on pudonnut 3.200:sta (1964) 2.000:een, maanviljelys on vähentynyt ja entinen teollisuus kuollut. Sellaiset kunnat liitetään muihin kuntiin ja voimassa oleva ainoa totuus edellyttää vähintään kymmenkertaista väkimäärää jotta kunta voisi ja saisi elää. Urpilainen ei pidä liitospolitiikkaa järkevänä. "Kinnulan talous ei ole tasapainossa, se on plussalla, eikä se aio liittyä", vakuutti Urpilainen kolme vuotta sitten. Myöhemmin tilanne on muuttunut.

"Kunnassa oli ollut vahva mekaaninen puunjalostusteollisuus, mutta jo edellisessä lamassa 1990 se joutui vaikeuksiin ja myöhemmin todettiin että tuolin saa teetetyksi puolilla raaka-aine- ja työkustannuksilla Itä-Karjalassa tai Virossa. 2000-luvulle tultaessa alalta hävisi 200 työpaikkaa. Kun huonekalualan työpaikat olivat muuttaneet maasta, aloimme etsiä alaa jota ei voi viedä. Matkailu on sellainen. Toinen on hoiva-ala", sanoi Urpilainen.

Hoivaklusteri kunnan ja yritysten yhteistyöllä

"Huostaan otettuja lapsia ei voi viedä Venäjälle", totesi Urpilainen. "Suomessa on 20.000 huostaanotettua lasta. Myös muiden hoivaa tarvitsevien ihmisryhmien määrät ovat suuria, mitä syvempi lama sitä enemmän apua tarvitsevia on. Kunnat haluavat päästä eroon tuotamattomista ihmisistä, hoitoineen. Me otamme heidät vastaan ja hoidamme."

Tätä voi soveltaa myös vanhuksiin. Demografinen fakta on, että hoidettavien vanhusten määrä kasvaa tulevaisuudessa, kun lasten määrä ehkä jopa vähenee.

"Yksi huostaan otettu lapsi työllistää kolme täysipäiväistä ihmistä. Kustannukset ovat 200-1.000 euroa päivässä. Hotellimajoitus voi maksaa alle satasen. Kun huostaan otettuja on 20.000, se on 4-20 miljoonaa päivässä ja vuositasolla valtakunnassa 3-4 miljardin potti. Sosiaalityö on 60 % kuntien budjeteista. Hoivapaikoista on pula. Ja tämä on ainoa ala joka kasvaa varmasti suhdanteista riippumatta", totesi Urpiainen.

"Kinnulassa toimii nyt (2010) kymmenkunta hyvinvoivaa yksityistä hoivayritystä, joissa on jo yli 70 työpaikkaa. Yrittäjistä noin puolet on paikallisia ja puolet tänne muuttaneita. Kunta osallistuu asiakaskontaktien rakentamiseen, koska asiakkaan ovat kuntia, suurimpina Kokkola ja Jyväskylä." Yritysten joukossa on myös dementikkojen hoivakoteja.

Kinnulan kunta on lisäksi välittänyt aktiivisesti vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä työmarkkinoille muun muassa tilojen saneeraukseen.

Kinnulan henkilö- ja yhteisöverojen tuotto kasvoi alkuun nopeasti. Ei siis ole mikään ihme, että Urpilainen tyrmäsi ajatuksen kuntaliitoksesta Kinnulan osalta ja suhtautuu niihin muutenkin skeptisesti. "Pienet yksiköt ja verkostot ovat tehokkaampia kuin suuret. Jos päätöksenteko ulottuu pitemmälle kuin silmä raatihuoneen tornista kantaan, se etääntyy todellisuudesta ja ihmisistä ja tulokset heikkenevät." Kun kerran Kinnulassa on onnistuttu – eikä se ole edes ainoa esimerkki tällaisesta – se on mahdollista muissa pienissä ja köyhissäkin kunnissa. Suurissa kunnissa kannattaisi harkita, jollei pilkkomista, niin kunnanosien itsehallintoa sellaisena kuin sitä ihmisikä sitten olikin.

Kinnulan malli tarjoaa vertailupohjaa vanhusten hoivapalvelujen tulevaisuuden suunnittelulle.

Liite 2

Työ- ja elinkeinoministeriö

20.11.2012 10.30

Toimialaraportti: Yksityisten sosiaalipalvelujen kasvu vaatii palvelumarkkinoiden kehittymistä

Yritykset ja järjestöt ovat kasvattaneet osuuttaan sosiaalipalvelujen tuotannosta nopeasti. Jotta yksityiset sosiaalipalvelut voisivat kasvaa jatkossakin, pitäisi palvelumarkkinoiden kehittyä.

Tämä edellyttää muun muassa sitä, että kunnat suunnittelevat palvelutuotantoaan pitkällä aikavälillä.

Tiedot selviävät sosiaalipalvelujen toimialaraportista, jonka työ- ja elinkeinoministeriö julkisti 20.11.2012. Sosiaalipalvelujen arvo vuonna 2010 oli 8,9 miljardia euroa, ja yritysten ja järjestöjen eli yksityisen sektorin osuus siitä oli 31 prosenttia. Yritysten osuus sosiaalipalveluiden tuotannosta on 15 prosenttia ja järjestöjen 16 prosenttia.

Raportin mukaan kuntien tulisi laatia palvelustrategia, jossa määritellään suhde oman ja ulkopuolisen palvelutuotannon välillä. Kunnan toimijoiden tulisi nähdä yritykset kumppaneina eikä kilpailijoina. Sosiaalipalveluala työllistää hyvin ja tuo alueelle verotuloja.

Yritykset tarvitsevat menestyäkseen myös verkostoja ja investointipääomia. Pienet yritykset eivät jatkossa menesty kilpailutuksissa, joissa aiempaa suuremmat yksiköt ostavat isoja kokonaisuuksia. Pienet yritykset eivät voi kilpailla hinnalla vaan laadukkaalla erikoistumisella.

Investointien suhteen suuri ongelma on toimitilojen rakentaminen, omistaminen ja hallinnointi. Kiinteistöjen hallinnointi tulisi pitää selkeästi erillään alan palvelutuotannosta.

Venäjä tarjoaa mahdollisuuksia kansainvälistymiseen

Sosiaalipalvelut ovat tällä hetkellä pienyritysvältaista toimintaa kotimaan markkinoilla. Mahdollisuus kehittyä ja kasvaa Suomessa luo yrityksille edellytyksiä toimia kansainvälisillä markkinoilla.

Vuonna 2010 sosiaalipalveluyrityksiä oli Suomessa 3 301, ja ne työllistivät yhteensä 25 127 henkilöä. Yrityksistä sosiaalihuollon laitospalveluissa toimi 1141 ja avopalveluissa 2160. Yritysten suurimmat toimialat olivat ikääntyneiden palveluasuminen, lasten ja nuorten laitokset ja ammatillinen perhehoito sekä mielenterveysongelmaisten asumispalvelut. Avopalveluissa oli monia ikääntyneille ja vammaisille kotipalveluja tarjoavia yrityksiä.

Yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli noin 1,36 miljardia euroa. Se kasvoi 11 prosenttia vuodesta 2009. Avopalveluyrityksistä yli 94 prosenttia ja laitospalveluyrityksistäkin 60 prosenttia oli mikroyrityksiä, jotka työllistävät alle 10 henkilöä.

Todennäköisimpiä kansainvälistymiskohteita suomalaisille sosiaalipalveluyrityksille ovat Suomen lähialueet, erityisesti Venäjä. Venäjän tasaisesti kasvava asiakasryhmä on kiinnostunut korkealaatuisista kaupallisista hoivapalveluista kilpailukykyisillä hinnoilla. Jo pelkästään Pietarin alue tarjoaa viiden miljoonan ihmisen markkinat, joilla suomalaisilla tuotteilla ja palveluilla on perinteisesti hyvä maine.

Sosiaalipalvelut toimialaraportti on verkossa osoitteessa www.temtoimialapalvelu.fi

Liite 3

Federal Trade Commission Consumer Information sheet 2013

Reverse Mortgages

If you're 62 or older – and looking for money to finance a home improvement, pay off your current mortgage, supplement your retirement income, or pay for healthcare expenses – you may be considering a reverse mortgage. It's a product that allows you to convert part of the equity in your home into cash without having to sell your home or pay additional monthly bills.

The Federal Trade Commission (FTC), the nation's consumer protection agency, wants you to understand how reverse mortgages work, the types of reverse mortgages available, and how to get the best deal.

In a “regular” mortgage, you make monthly payments to the lender. In a “reverse” mortgage, you receive money from the lender, and generally don’t have to pay it back for as long as you live in your home. The loan is repaid when you die, sell your home, or when your home is no longer your primary residence. The proceeds of a reverse mortgage generally are tax-free, and many reverse mortgages have no income restrictions.

There are three types of reverse mortgages:

- *single-purpose reverse mortgages, offered by some state and local government agencies and nonprofit organizations*
- *federally-insured reverse mortgages, known as Home Equity Conversion Mortgages (HECMs) and backed by the U. S. Department of Housing and Urban Development (HUD)*
- *proprietary reverse mortgages, private loans that are backed by the companies that develop them*

Single-purpose reverse mortgages are the least expensive option. They are not available everywhere and can be used for only one purpose, which is specified by the government or nonprofit lender. For example, the lender might say the loan may be used only to pay for home repairs, improvements, or property taxes. Most homeowners with low or moderate income can qualify for these loans.

HECMs and proprietary reverse mortgages may be more expensive than traditional home loans, and the upfront costs can be high. That’s important to consider, especially if you plan to stay in your home for just a short time or borrow a small amount. HECM loans are widely available, have no income or medical requirements, and can be used for any purpose.

Before applying for a HECM, you must meet with a counselor from an independent government-approved housing counseling agency. Some lenders offering proprietary reverse mortgages also require counseling. The counselor is required to explain the loan’s costs and financial implications, and possible alternatives to a HECM, like government and nonprofit programs or a single-purpose or proprietary reverse mortgage. The counselor also should be able to help you compare the costs of different types of reverse mortgages and tell you how different payment options, fees, and other costs affect the total cost of the loan over time. You can visit HUD for a list of counselors or call the agency at 1-800-569-4287. Most counseling agencies charge around \$125 for their services. The fee can be paid from the loan proceeds, but you cannot be turned away if you can’t afford the fee.

How much you can borrow with a HECM or proprietary reverse mortgage depends on several factors, including your age, the type of reverse mortgage you select, the appraised value of your home, and current interest rates. In general, the older you are, the more equity you have in your home, and the less you owe on it, the more money you can get.

The HECM lets you choose among several payment options. You can select:

- *a “term” option – fixed monthly cash advances for a specific time.*
- *a “tenure” option – fixed monthly cash advances for as long as you live in your home.*
- *a line of credit that lets you draw down the loan proceeds at any time in amounts you choose until you have used up the line of credit.*
- *a combination of monthly payments and a line of credit.*

HECMs generally provide bigger loan advances at a lower total cost compared with proprietary loans. But if you own a higher-valued home, you may get a bigger loan advance from a proprietary reverse mortgage. So if your home has a higher appraised value and you have a small mortgage, you may qualify for more funds.

Loan Features

Reverse mortgage loan advances are not taxable, and generally don't affect your Social Security or Medicare benefits. You retain the title to your home, and you don't have to make monthly repayments. The loan must be repaid when the last surviving borrower dies, sells the home, or no longer lives in the home as a principal residence.

In the HECM program, a borrower can live in a nursing home or other medical facility for up to 12 consecutive months before the loan must be repaid.

If you're considering a reverse mortgage, be aware that:

- *Lenders generally charge an origination fee, a mortgage insurance premium (for federally-insured HECMs), and other closing costs for a reverse mortgage. Lenders also may charge servicing fees during the term of the mortgage. The lender sometimes sets these fees and costs, although origination fees for HECM reverse mortgages currently are dictated by law. Your upfront costs can be lowered if you borrow a smaller amount through a reverse mortgage product called a "HECM Saver."*
- *The amount you owe on a reverse mortgage grows over time. Interest is charged on the outstanding balance and added to the amount you owe each month. That means your total debt increases as the loan funds are advanced to you and interest on the loan accrues.*
- *Although some reverse mortgages have fixed rates, most have variable rates that are tied to a financial index: they are likely to change with market conditions.*
- *Reverse mortgages can use up all or some of the equity in your home, and leave fewer assets for you and your heirs. Most reverse mortgages have a "nonrecourse" clause, which prevents you or your estate from owing more than the value of your home when the loan becomes due and the home is sold. However, if you or your heirs want to retain ownership of the home, you usually must repay the loan in full – even if the loan balance is greater than the value of the home.*
- *Because you retain title to your home, you are responsible for property taxes, insurance, utilities, fuel, maintenance, and other expenses. If you don't pay property taxes, carry homeowner's insurance, or maintain the condition of your home, your loan may become due and payable.*
- *Interest on reverse mortgages is not deductible on income tax returns until the loan is paid off in part or whole.*

Getting a Good Deal

If you're considering a reverse mortgage, shop around. Compare your options and the terms various lenders offer. Learn as much as you can about reverse mortgages before you talk to a counselor or lender. That can help inform the questions you ask that could lead to a better deal.

- *If you want to make a home repair or improvement – or you need help paying your property taxes – find out if you qualify for any low-cost single-purpose loans in your area. Area Agencies on Aging (AAAs) generally know about these programs. To find the nearest agency, visit www.eldercare.gov or call 1-800-677-1116. Ask about “loan or grant programs for home repairs or improvements,” or “property tax deferral” or “property tax postponement” programs, and how to apply.*
- *All HECM lenders must follow HUD rules. And while the mortgage insurance premium is the same from lender to lender, most loan costs, including the origination fee, interest rate, closing costs, and servicing fees vary among lenders.*
- *If you live in a higher-valued home, you may be able to borrow more with a proprietary reverse mortgage, but the more you borrow, the higher your costs. The best way to see key differences between a HECM and a proprietary loan is to do a side-by-side comparison of costs and benefits. Many HECM counselors and lenders can give you this important information.*
- *No matter what type of reverse mortgage you’re considering, understand all the conditions that could make the loan due and payable. Ask a counselor or lender to explain the Total Annual Loan Cost (TALC) rates: they show the projected annual average cost of a reverse mortgage, including all the itemized costs.*

Be Wary of Sales Pitches

Some sellers may offer you goods or services, like home improvement services, and then suggest that a reverse mortgage would be an easy way to pay for them. If you decide you need what’s being offered, shop around before deciding on any particular seller. Keep in mind that the total cost of the product or service is the price the seller quotes plus the costs – and fees – tied to getting the reverse mortgage.

Some who offer reverse mortgages may pressure you to buy other financial products, like an annuity or long term care insurance. Resist that pressure. You don’t have to buy any products or services to get a reverse mortgage (except to maintain the adequate homeowners or hazard insurance that HUD and other lenders require). In fact, in some situations, it’s illegal to require you to buy other products to get a reverse mortgage.

The bottom line: If you don’t understand the cost or features of a reverse mortgage or any other product offered to you – or if there is pressure or urgency to complete the deal – walk away and take your business elsewhere. Consider seeking the advice of a family member, friend, or someone else you trust.

Your Right to Cancel

With most reverse mortgages, you have at least three business days after closing to cancel the deal for any reason, without penalty. To cancel, you must notify the lender in writing. Send your letter by certified mail, and ask for a return receipt. That will allow you to document what the lender received and when. Keep copies of your correspondence and any enclosures. After you cancel, the lender has 20 days to return any money you’ve paid up to then for the financing.

Reporting Possible Fraud

If you suspect that someone involved in the transaction may be violating the law, let the counselor, lender, or loan servicer know. Then, file a complaint with the Federal Trade Commission, your state Attorney General's office, or your state banking regulatory agency.

<http://www.consumer.ftc.gov/articles/0192-reverse-mortgages>

Newsbrokers & hiljainen journalismi; riippumatonta faktaa tilaustyönä

Newsbrokers Oy on kansainvälisesti toimiva suomalainen informaatioyritys, joka koostuu objektiivista ja verifioitavissa olevaa tietoa journalistisin työmenetelmin ja paketoitua sen haluttuun muotoon helposti avautuvaksi kokonaisuudeksi.

Yrityksen keskeinen ja uniikki erikoisosaamisalue on hiljainen journalismi. Se eroaa perinteisestä journalismista vain siltä osin, että hiljainen journalismi tuottaa faktaa tilaajalle, ei suoraan julkisuuteen. On tilaajan ratkaistavissa, kuinka hankittua tietoa käytetään.

Newsbrokersin kaksi keskeistä palvelua on tuottaa journalistisin objektiivisuuskriteerein toimitettuja Silent Reportage™ eli Hiljainen reportaasi™ -raportteja tilaajien omaan sisäiseen käyttöön ja NB-FactFinders™ -raportteja annettavaksi julkisuuteen.

Raporttien luonteeseen kuuluu, että niiden riippumattomuuden turvaamiseksi tilaajan osuus rajoittuu raportin aiheen, laajuuden ja käyttötarkoituksen määrittelyyn. Sisältö perustuu aina objektiiviseen ja verifioitavissa olevaan journalistiseen tiedonhankintaan.

Silent Reportage™ -raporteilla on useita erilaisia käyttötarkoituksia. Niillä voidaan puolueettomasti ulkopuolisin ammattijournalistien silmin, mutta ilman suoraa julkisuutta kartoittaa yrityksen tai sen kilpailijoiden tuotteiden ja palvelujen vahvuuksia ja heikkouksia, odotuksia ja uhkia olemassa olevan tai potentiaalisen asiakaskunnan tai muiden sidosryhmien piirissä.

Niillä voidaan hankkia tietoa liiketoimintaympäristön muutoksista sekä uusien tuotteiden ja palvelujen suunnittelun kannalta oleellista vertailutietoa niin kotimaasta kuin ulkomailta. Hiljaisen reportaasien™ antamaa uutta tietoa voidaan käyttää mm. markkinatutkimusten ja mielipidetiedustelujen suunnittelun pohja-aineistona.

NB-FactFinders™ -raporttien sisältöjä voidaan lisäksi hyödyntää organisaatioviestinnän medialle antamana tausta-aineistona tai herätteenä medioiden omaan uutisointiin. Myös toimittamamme referenssiraportit ovat aidosti verifioitavissa olevaan todellisuuteen perustuvia dokumentteja.

*Edelleen raporteilla voidaan antaa päätöksentekijöille helposti avautuvaa, ajantasais-
ta ja objektiivista taustatietoa ratkaisujen tueksi.*

NB-FactFinders™, Silent Reportage™ ja Hiljainen reportaasi™ ovat Newsbrokers Oy:n tavaramerkkejä.

www.newsbrokers.fi

NEWSBROKERS OY
Fredrikinkatu 61 A, 6. krs, 00100 HELSINKI
Puhelin: 040-5022241
mail@newsbrokers.fi